

Ἐλευθερία «ἀπό» καὶ Ἐλευθερία «γιά νά»
στόν Ἀπόστολο Παῦλο: Πρὸς Ῥωμαίους 6-8.
Μία συμβολή στὴν ἀνακάλυψη τῆς σημασίας
τοῦ Βαπτίσματος στὴ Θεολογία τοῦ 21ου αἰ.*

Σωτηρίου Δεσπότη**

Προλαλιὰ

Ζοῦμε σὲ μία ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποία κάποιος δὲν γεννιέται ἀλλὰ γίνεται Χριστιανός, οἱ ἄνθρωποι δηλ. «τέμνουν» τὸ βιογραφικό τους σὲ ἐποχή «πρὸ Χριστοῦ» καὶ «μετὰ Χριστόν» (οὐσιαστικά «μετὰ Χριστοῦ»), ὅπως ἀκριβῶς συνέβαινε καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ ὄσους πρωτοδιάβασαν ἢ μᾶλλον ἀφουγκράστηκαν ἐνεργητικά (μέσω τῆς «ὑπ-ακοῆς πίστεως») τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου (Π.). Αὐτὴ ἡ ὑπακοὴ πίστεως δὲν συνέβη ἰδιωτικά ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ κοινότητες, οἱ ὁποῖες, συναγμένες στὰ σπίτια (τοὺς οἴκους) τῶν πλέον εὐπόρων, καθὼς μόνον ἐκεῖνοι μπορούσαν στὴν ἀρχαιότητα νὰ φιλοξενήσουν, πρόσφεραν στὰ μέλη τους τὴ μοναδικὴ ἐμπειρία τῆς κοινωρίας, τοῦ συνανήκειν ὀργανικά καὶ συλλειτουργεῖν σὲ ἓνα Σῶμα-μία Οἰκογένεια (= «σπέρμα Ἀβραάμ») καὶ μάλιστα ἐνὸς Μεσσία ἐσταυρωμένου. Σήμερα διαπιστώνουμε ὅτι ἡ εὐκαιρία τῆς βάπτισης ἐνὸς παιδιοῦ ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ἀληθινὴ Ἐνορία (ἡ ὁποία ἴσως καλὸ θὰ ἦταν νὰ λειτουργεῖ καὶ ὡς οἶονεὶ Ἐξορία¹) τὴ μοναδικὴ εὐκαιρία

** Ὁ Σωτήριος Δεσπότης εἶναι Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

* Το παρὸν ἄρθρο ἀποτελεσε Εἰσήγηση στὴν 4ῃ Ἐπιστημονικῇ Συνάντησιν ΑΕΑΑ (Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) 22-23 Μαΐου 2019 μὲ θέμα: «Τὸ ἀνθρώπινο μέλλον καὶ ἡ ὑπαρξὴ ὡς Ἐκπληξή» (https://www.aeea.gr/view_cat.php?cat_id=453) Σὲ ἀρκετὰ σημεία ἔχει διατηρηθεῖ ἡ ζωντάνια τῆς προφορικότητος. Τὸ παρὸν ἄρθρο εἶναι ἀφιερωμένο στόν Καθηγητὴ κυρὸ Γεώργιο Πατρῶνο, ὁ ὁποῖος, ὅταν

νά αναβαπτισθῶν οὐσιαστικὰ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀνάδοχοί του στὰ νάματα τῆς ἀποστολικῆς πίστεως καὶ ζωῆς, ὥστε νά λυτρωθῶν ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ πόνου, τῶν ἐνοχῶν καὶ τοῦ Θανάτου, ὁ ὁποῖος τὴν ἐποχὴ τῆς πανδημίας ἀποδείχθηκε πόσο εἶναι ἐνεργὰ παρὼν στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ ἤδη ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς γέννησής της. Πλέον δηλ. ἡ εὐκαιρία τῆς βάπτισης καὶ τῆς χρήσης ἐνὸς νηπίου συνδυάζεται μὲ τὴν ἐνεργὴ «κατήχηση» τῶν ἐνήλικων οἰκείων του, ἔτσι ὥστε καὶ αὐτοὶ συνειδητὰ νά ἐνταχθῶν στὴν οἰκογένεια τοῦ Μεσσία Κυρίου Ἰησοῦ καὶ νά γευθῶν τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, στὰ ὁποῖα προεξάρχει ἡ ἀληθινὴ χαρὰ (ἀντὶ τῆς στιγμιαίας ἀπόλαυσης). Γι' αὐτὸ καὶ στὴ

γράφονταν αὐτὲς οἱ γραμμές, ξημερώματα τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡμέρα Κυριακὴ τοῦ 2021 (!), ἀναπαύθηκε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Κυρίου προφανῶς μὲ τὴ μεσιτεία τῆς Μητέρας Του, τὴν ὁποία τόσο σεβόταν. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος πραγματικὰ ἐλευθέρωσε τὸν γράφοντα καὶ πολλοὺς συμφοιτητὲς τῆς γενιᾶς του ἀπὸ τὴ «σκιά» ἐνὸς «Χριστιανισμοῦ», ποὺ ἐπίκεντρό του εἶχε τὸ «μὴ ἄφη μηδὲ γεύση μηδὲ θίγης» (Κολ. 2, 21) ὅπως καὶ τὴν προσωπολατρία, σὲ ἕναν Χριστιανισμὸ τῆς χαρᾶς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιζητεῖ νά δραπετεύσει ἀπὸ τὸν κόσμο, ὥστε νά ἐνωθεῖ μὲ τὸν Θεὸ κάπου στὸ ἐπέκεινα – ψηλὰ στὸν Οὐρανό, ἀλλὰ νά μεταμορφώσει τὸν κόσμο, ὥστε ὁ Κύριος νά σκηνώσει ἀνάμεσά μας. Ὅντως ἀποτέλεσε γιὰ ἐμᾶς τοὺς μαθητὲς του ἀποκάλυψη τὸ γεγονός ὅτι στὸ Α' Κορ. 7, 1: *Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατε*, («)καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεισθαι(») δύο εἰσαγωγικά [τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν τὴ σχέση τῶν δύο φύλων ἐντὸς τοῦ Γάμου καὶ τὴν ἐρμηνευτικὴ πιθανότητα ἢ φράση, ποὺ περιέχουν, νά μὴ εἶναι ἡ θέση τοῦ Π., ὁ ὁποῖος καὶ στὴν *Πρὸς Κολοσσαεῖς (μὴ ἄφη μηδὲ γεύση μηδὲ θίγης 2, 21)* στρέφεται ἐναντίον ἐνὸς κακῶς ἐννοούμενου ἀσκητισμοῦ-μίας ψευδοταπεινοφροσύνης (2, 18) ἀλλὰ τὸ ἐρώτημα τῶν Κορινθίων] μποροῦν νά λειτουργήσουν ὡς «ἐξαγωγικά» ἀπὸ τὸ βάρος πολλῶν παρανοήσεων καὶ ἐνοχοποιήσεων: Ἦταν ὁ ἴδιος πραγματικὰ χαριτωμένος καὶ ἄρα ἐλεύθερος, καθὼς ἦταν πρόσωπο (α) τῆς οὐσιαστικῆς συγχώρεσης, (β) τῆς εὐχαριστίας ἀλλὰ καὶ (γ) ἐπιπλέον ἄνθρωπος ἐρωτικὸς καὶ ὄχι ἐρωτευμένος: δὲν ἀνέμενε ἀπὸ τοὺς ἄλλους «στεφάνους», ἀλλὰ ἤξερε μέσα ἀπὸ τὸ χαμόγελο καὶ τὴ μαρτυρία του νά μεταγγίζει στὸν «ἄλλον» τὴν πίστη – τὴν ἀφοσίωση ἀποκλειστικὰ στὸν Κύριο Ἰησοῦ: «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία» (Β' Κορ. 3, 17). Ἡ ἀλλιῶς, ὅπως σημειώνει τὸ *Κατὰ Ἰωάννην: ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους(!): ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαθηταί μου ἐστε καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν (= θὰ ἔλθετε σὲ μετοχή/«συνουσία» τῆς Ἀλήθειας, ἢ ὁποῖα στὸν Χριστιανισμὸ εἶναι Πρόσωπο), καὶ ἡ Ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς (Ἰω. 8, 31-32).*

1. Με τὴ σημασία ὅτι δὲν ἐγκιβωτίζει κάποιον στὰ ὄριά της, ἀλλὰ εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὸν «ἄλλον», τὴν οἰκουμένη, τὴν ἐκπληξὴ καὶ πρὸς τὴν πραγματικότητα τῶν τελικῶν Ἐσχάτων, ἀντὶ νά ἐπιδιώκει συχνὰ τὴν ἀναβίωση ἐνὸς ἐξιδανικευμένου «βυζαντινοῦ» παρελθόντος.

συνέχεια θα ἐστιάσουμε στὴν ἀποστολικὴ περικοπὴ, ποὺ ἀκούγεται στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία στὸ τέλος τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος καὶ τοῦ Χρίσματος, ἀμέσως μετὰ τὸν χαρούμενο χορὸ γύρω ἀπὸ τὸ «Βαπτιστήριον». Ἐρευνοῦμε ὅμως τὴ συγκεκριμένη περικοπὴ καὶ τὸ φλέγον θέμα τῆς ἐλευθερίας², ποὺ μᾶς προσφέρει ἡ συσσωμάτωση μὲ ἓνα συγκεκριμένο Πρόσωπο, ὄχι μεμονωμένα, ἀλλὰ στὴν εὐρύτερη συνάφεια μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Π., πολὺ σημαντικῆς, ἢ ὅποια ὅμως δὲν ἀναλύεται συνήθως ἐπαρκῶς στὶς κοινότητες τῆς Ἀνατολῆς. Κι ὅμως σὲ αὐτὴν ἀναψηλαφᾶται τὸ βαθύτερο πρόβλημα ὄχι τῆς «παρουσίας τοῦ Ἑβραίου» μέσα μας (ὅπως ἰσχυρίστηκε ὁ Kaeseman), ἀλλὰ τοῦ «Ἀδάμ», ὅπως αὐτό (τὸ πρόβλημα) σχετίζεται μὲ τὴν πρόκληση τῆς ἐπιθυμίας. Ὁ ἴδιος ὁ πρεσβύτερος στὴν ἡλικία Π. στὸ Ρωμ. 7 δὲν διστάζει νὰ αὐτοπαρਾਲληλισθεῖ μὲ τὴν προμήτορα Εὐα, τὴν ὅποια ἤδη ἀπὸ τὸν

2. Ἦδη σὲ παλαιότερο ἄρθρο εἶχαμε ἐπιχειρήσει νὰ ἀναλύσουμε τὸ νόημα ποὺ ἔχει ἡ προτροπὴ τοῦ Π. νὰ πειθαρχοῦμε στὶς πολιτικὲς ἐξουσίες. Πρόκειται γιὰ τὸ περίφημο χωρίο, τὸ ὁποῖο ἐκμεταλλεύτηκαν τυραννικὰ καθεστῶτα γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν αὐθαιρεσίαν τους καὶ φαίνεται νὰ μὴ συνάδει μὲ τὴν πρόσκληση τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Ἰωάννη γιὰ ἀντίσταση ἕως θανάτου σὲ ὅποια Ἐξουσία αὐτοθεοποιεῖται. Βλ. «Χριστιανισμὸς καὶ Πολιτικὴ ἐξουσία: Ἡ Ἑρμηνεία τοῦ Ρωμ. 13, 1-7», στὸν συλλογικὸ τόμο: Α. καὶ Σ. Δεσπότης (ἐπιμ.), *Ἀνθρώπινο Πρόσωπο καὶ Ἦθος στὴν Καινὴ Διαθήκη. Ἡ Καινὴ Διαθήκη στὸν 21ο αἰ.*, Τόμ. Β', *Βιβλικὲς Μελέτες στὴ Βιβλικὴ Ἠθικὴ*, ἐκδ. Ἄθως, Ἀθήνα 2008, *ad loc.* Γιὰ τὸ θέμα τῆς ἀντιμετώπισης τῆς δουλείας ἀπὸ τὸν Π. βλ. Σ. Δεσπότη, *Πρὸς Φιλήμονα: Μία θεραπευτικὴ καὶ ποιμαντικὴ ἀνάγνωση*, 78. Σπουδὴ στὴν Παύλεια Θεολογία, ἐκδ. Ἔννοια, Ἀθήνα 2017, *ad loc.* Σημειωτέον ὅτι ἡ παρερμηνεία τῶν παύλειων χωρίων περὶ τῆς δουλείας εἶχαν καταστήσει τὸν ἀπόστολο τῶν ἐθνῶν μισητὸ σὲ κύκλους τῶν νέγων τῆς Νότιας Ἀμερικῆς. Βλ. Θ. Ν. Παπαθανασίου, *Βασιλιάς καὶ θερμοστάτης. Τὸ οἰκουμενικὸ Ὅραμα τοῦ Μάρτιν Λουθερ Κίνγκ, ἡ πανουργία τῆς δουλείας καὶ ἓνας θεολογικὸς Ἐμφύλιος*, ἐκδ. Manifesto, Ἀθήνα 2019, σσ. 77-80, 87-89. Βλ. ἐπίσης τὸ Χ. Ἀτματζίδης, «Ὁ ἀπ. Παῦλος καὶ τὸ ζήτημα τῆς δουλείας (Α΄ Κορ. 7, 20-21)» στὸν συλλογικὸ του Τόμο: *Κριτικὲς Ἀναγνώσεις τῶν Βιβλικῶν Κειμένων. Ἐρευνητικὲς ἐπισκέψεις σὲ βιβλικὰ Τοπία*, Τόμ. Β', ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 105-160. Ὁ Χρ. Καραγκούνης ἀποδεικνύει τεκμηριωμένα ὅτι ἡ περίφημη προτροπὴ τοῦ Π. στοὺς σκλάβους στὸ Α΄ Κορ. 7, 20-21 ἀφορᾶ τὸ νὰ ἀξιοποιήσουν καὶ ὄχι νὰ ἀπεμπολήσουν τὴν εὐκαιρία γιὰ ἀπελευθέρωση, ἐὰν αὐτὴ τοὺς παρασχεθεῖ. Βλ. Did Paul encourage slavery?: <https://chrys-caragounis.com/research/studies.html> [ἡμερ. ἀνάκλησης 06.09.20 [ἰσχύει γιὰ ὄλους τοὺς παραπεμπόμενους ἰστοτόπους]]. Μετὰ ἀπὸ σχολαστικὴ γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ ἀνάλυση, μεταφράζει τὸν στίχο ὡς ἐξῆς: «ἤσουν δοῦλος ὅταν ἐπίστευες στὸν Χριστό; μὴ σὲ νοιάζει; ἀλλὰ ἐάν [ἐπίσης] μπορεῖς νὰ ἀποκτήσεις τὴν ἐλευθερίαν σου, κάνε το ὅπωςδήποτε καὶ χρησιμοποίησέ την ὅσο μπορεῖς περισσότερο γιὰ νὰ ὑπηρετήσεις τὸν Θεόν».

1ο αί. πολλοὶ κύκλοι στοχοποιοῦν καὶ υποβαθμίζουν ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν γεννήτρια τοῦ κακοῦ, καθὼς ὑπέκυψε στὸ προμνημονευθὲν βασικὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, τὴν ἐπιθυμία [βλ. *Διήγησις καὶ Πολιτεία Ἀδὰμ καὶ Εὐας* (3ος αἰ. μ.Χ., ἀπηχώντας ὁμῶς παραδόσεις τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.)³, Τερτυλλιανός, *Περὶ τοῦ Στολισμοῦ τῶν Γυναικῶν* 1.2: «Γυναῖκα εἶσαι ἡ θύρα τοῦ διαβόλου στὸν Κόσμο!»⁴]. Σημειωτέον ὅτι εἰδικὰ στὴ *Ρωμ.* δὲν μνημονεύεται οὔτε ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος «μισθώνει» σὲ ἀφηγήματα (ὅπως ἡ προαναφερθεῖσα *Διήγησις καὶ Πολιτεία*) τὸ «σῶμα» τοῦ ὄφρους, γιὰ νὰ πειράξει ἀπὸ ζήλεια καὶ νὰ καταβαραθρώσει ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος πλασμένος κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὑπερτερεῖ τῶν ἀγγέλων.

Εἰσαγωγή

1. Ἡ *Πρὸς Ῥωμαίους* (*Ρωμ.*) συγγράφηκε στὴν κοσμοπολιτικὴ καὶ πολυπολιτισμικὴ Κόρινθο τοῦ 1ου αἰ.⁵ Εἶναι ἡ μόνη ἐπιστολὴ τοῦ

3. Σ. Ἀγουρίδης, *Τὰ Απόκρυφα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, Τόμ. Β', Ἀθῆναι 1979, σσ. 163-204. Στὴ σ. 248, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ σχολιασμοῦ τοῦ Δ' Ἑσδρα (7.92), κειμένου τοῦ 80 μ.Χ., γίνεται ἀναφορὰ στὴν Yetzer ha-ra (ἡ ἀκόμαζερ χαρά (< Γένεσις 6, 5), τὴν ἔμφυτη κακὴ σκέψη/κλίση δηλ. τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸ κακόν, ποῦ ἐντοπίζεται στα μύχια τῆς ὑπαρξῆς του, μαζί μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλήθειας. Ὁ J. Spitzer (The Birth of the Good Inclination: <https://www.myjewishlearning.com/article/the-birth-of-the-good-inclination/>) ἰσχυρίζεται ὅτι στὴν ἰουδαϊκὴ Παράδοση ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται μὲ τὴν κακὴ κλίση καὶ μόνον ὅταν ἀπὸ παιδίον ἐνηλικιώνεται μέσω τῆς τελετῆς μπάρ-μιτζβά (= παιδὶ τοῦ Νόμου) καὶ γίνεται πλῆρες μέλος τῆς ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος (σὲ ἡλικία 13 ἐτῶν) ἀνατέλλει ἡ καλὴ κλίση, ὥστε μέσω τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐντολῶν νὰ καταπολεμηθεῖ καὶ ἡ ἐπιθυμία (ποῦ ἐκφράζεται κατ' ἐξοχὴν μέσω τῶν σεξουαλικῶν ὁρμῶν τῆς ἐφηβείας). Οὐσιαστικὰ αὐτὴ ἡ ἀποψη κινεῖται ἀκριβῶς ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει ὁ Π. στὸ *Ρωμ.* 7, ὅπου ἡ ἐπίγνωση τοῦ Νόμου ἐρεθίζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἐσωτερικὴ μάχη εἶναι ἓνα σημεῖο, ποῦ δὲν ἀναπτύσσεται στα ὑπομνήματα τῆς *Ρωμ.*

4. Ἀ. Ἐλευθεριάδης (ἐπιμ.), *Οἱ Μεταποστολικοὶ Πατέρες (140-260 μ.Χ.)*, Τερτυλλιανός, Τόμ. Α', *Πλήρης Ὁδηγὸς Μελέτης*, ἐκδ. Ὁρος, Ἀθήνα χ.χ., σ. 287.

5. Σημειωτέον ὅτι ὁ ὅρος «Ἐκκλησία» δὲν χρησιμοποιεῖται καθόλου σὲ μία Ἐπιστολὴ πρὸς μία πόλη, ὅπου μέχρι σήμερα ἀποτελεῖ σημεῖο ἀναφορᾶς ὁ «μονεπίσκοπος» Πάπας ὡς διάδοχος τοῦ Πέτρου, ὁ ὁποῖος (Πέτρος) ἐπίσης «ἀγνοεῖται» στὴ *Ρωμ.* Ἐπίσης ἀπὸ τὰ παράδοξα τῆς Ἱστορίας εἶναι ὅτι στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία

ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν πρὸς Ἐκκλησία (ὁ ὅρος δὲν ἀπαντᾷ στὴ Ρωμ.) ποὺ δὲν ἴδρυσε ὁ ἴδιος ἢ μαθητῆς του. Ἀκριβέστερα, ἀπὸ τὸν ἐπιλογικὸ Κατάλογο τῶν χαιρετισμῶν συνάγεται ὅτι ἀποδέκτες τῆς Ρωμ. ἦταν ἕξι ἢ ἑπτὰ κατ' οἶκον Ἐκκλησίες τῆς Αἰώνιας Πόλης⁶. Αὐτὲς ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἐθνικοχριστιανούς καὶ ἰουδαιοχριστιανούς. Οἱ τελευταῖοι εἶχαν πρόσφατα ἐπιστρέψει στὴν Αἰώνια Πόλη μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Κλαυδίου (54 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος τὸ 49 μ.Χ. εἶχε ἐξαπολύσει πογκρόμ, ἔνεκα τῆς ἔριδας ποὺ εἶχε ξεσπάσει στοὺς κόλπους τῆς Συναγωγῆς γιὰ τὸν Χρηστό (Chrestus· Σουητώνιος, Κλαύδιος 25, 4), ἐξ οὗ καὶ ἡ παρουσία τοῦ ζεύγους τῆς Πρίσκιλλας καὶ τοῦ Ἀκύλα στὴν Κόρινθο (Πράξ. 18, 2). Τὰ λεγόμενα τοῦ Π. προϋποθέτουν ἀντιπαλότητα μεταξὺ τῶν δύο «μερίδων» ἔνεκα διαφορῶν στὸ «τί τρῶμε» καὶ «πότε γιορτάζουμε» (κεφ. 14-15). Ἰδίως οἱ Ἕλληνες Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι δὲν «ἐκτοπίστηκαν», πιθανότατα μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τῶν Ἑβραίων ἀδελφῶν ἐκδήλωναν αἰσθήματα ἀνωτερότητας, καθὼς αἰσθάνονταν ὅτι ὡς «ἰσχυροί» βρίσκονται «ὑπεράνω» ὄλων ἐκείνων τῶν λεπτολόγων διατάξεων περὶ καθαρῶ (κασσέρ) καὶ ἀκαθάρτου, ποὺ ἐφήρμοζαν καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ μεταστροφή οἱ Χριστιανοί ἐξ Ἑβραίων. Τὸ ἐρώτημα ὅμως, ποὺ τίθεται ἤδη καὶ στὴν Α' Κορ., εἶναι τὸ ἐξῆς: Εἶμαι μετὰ τὸ βάπτισμά μου ἀπολύτως ἐλεύθερος ἀπὸ ὅλες τίς «συμβατικότητες» τοῦ παρόντα αἰῶνα; Ἔχω ἄραγε τὸ «δικαίωμα» νὰ ὑποτιμῶ (νὰ «σνομπάρω») καὶ νὰ σκανδαλίζω τὸν ἀσθενέστερο ἀδελφό μου; Ἀρμόζει μία τέτοια ἐλευθερία στὸ καινούργιο «φρόνημα» (= ὅρος

ἐπιβάλλεται ἡ ἀγαμία σὲ ὅλους τοὺς κληρικούς, ἐνῶ ὁ Κηφᾶς-Πέτρος, ὅπως καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ στὶς ἱεραποστολικὲς περιοδεῖες τοὺς συνοδεύονταν ἀπὸ τίς συζύγους τους (Α' Κορ. 9, 5).

6. Αυτό πρακτικὰ σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ποὺ κόμισε στὴν Αἰώνια Πόλη ἡ Φοῖβη ἀντιγράφηκε σὲ ἀντίτυπα, γεγονός σημαντικὸ ἴσως καὶ γιὰ τὴν ἐρμηνεία της, καθὼς γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ κειμένου τὴν ἐπιρροὴ ποὺ μποροῦν νὰ ἀσκήσουν σὲ αὐτὴν (τὴν ἐρμηνεία) οἱ παραλλαγές (τοῦ κειμένου). Καὶ ἡ παράλληλη πρὸς τὴ Ρωμ. Ἐπιστολὴ πρὸς Γαλάτας ἀπευθύνεται σὲ πολλὲς Ἐκκλησίες τῆς ἐπαρχίας τῆς Γαλατίας, ποὺ σημαίνει ἐπίσης ἀντιγραφή καὶ διατήρηση τοῦ συγκεκριμένου «κώδικα» ἢ εἰληταρίου στὴ «βιβλιοθήκη» τῆς Κοινότητος. Σημειωτέον ὅτι καὶ στὸν Ποιμένα τοῦ Ἐρμαῖ, ὁ ὁποῖος ἐπίσης συνδέεται μὲ τὴ Ρώμη καὶ ἦταν τὸ τρίτο πιὸ δημοφιλὲς χριστιανικὸ ἀνάγνωσμα τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ἐκκλησίας, ἐπίσης διατάσσεται μία γυναίκα –προϊσταμένη τῆς Κοινότητος– νὰ ἀντιγράψει καὶ νὰ διατηρήσει τὸ Ὅραμα.

πολιτικός) και την εικόνα του έσταυρωμένου Μεσσία/Γιού του Δαβίδ, που χαράχθηκε ανεξίτηλα στην ύπαρξή μου με το βάπτισμά μου και την καινή (όχι άπλως νέα) πραγματικότητα, ή οποία άπορρέει από την υίοθεσία (*adoptio*) μου από τον παντοκράτορα Θεό Άββα, που δωρεάν (ώς χάρις, δώρο) συντελέσθηκε⁷; Ειδικώτερα στο Α΄ Κορ. 9, ο άπόστολος των έθνων μετά από μία «ύποδειγματική» επιχειρηματολογία υπέρ της άμοιβής όσων εργάζονται, επί τη βάσει του κοσμικού άτομικού έθους (στ. 7: στρατιώτης, άμπελουργός, ποιμένας), της Άγίας Γραφής (στ. 9), του ιερατικού συλλογικού έθους (στ. 13: ιερατείο) και του ίδιου του λόγου του Κυρίου (στ. 14), καταλήγει στη μεγάλη άνατροπή για τα ιεραρχικά δεδομένα της έποχής του, δηλώνοντας ότι εκείνος, άρνούμενος οποιαδήποτε άποζημίωση, έγινε σκλάβος των πάντων προκειμένου να κερδίσει τους περισσότερους (έννοει για τον Χριστό: Έλεύθερος γάρ ών εκ πάντων πᾶσιν έμαυτὸν έδούλωσα, ίνα τους πλείονας κερδήσω (9, 19)⁸.

2. Σημειωτέον ότι στα άυτοκρατορικά χρόνια, ένω το ιδεατό για τον κόσμο ήταν ή άναρρίχηση στην πυραμίδα της Έξουσίας (*cursus honorum*) και όντως σε αυτή την έποχή έχουμε περιπτώσεις σκλάβων, που μέσω μιᾶς πρωτόγνωρης «κινητικότητας» σε πολλά επίπεδα άναδεικνύονται «νέοι άνθρωποι» (*hominus homo*), για τους στωικούς άπολύτως έλεύθερος και άρα ευδαίμων είναι μόνον ο σοφός, ο όποιος είναι άπαθής, κατέχει την έξουσίαν της άυτοπραγίας και ζει βάσει της όμολογίας (ένν. σε

7. Στην Γαλ. (4, 3-5) ο Π. σημειώνει ότι όταν ήλθε το πλήρωμα του χρόνου, ο καιρός της ώρίμανσης-ένηλικίωσης (και όχι μόνον ή ολοκλήρωση της προκαθορισμένης από τον Θεό περιόδου των αιώνων), παύουμε να χρειαζόμαστε σκλάβο παιδαγωγό να μάς καθοδηγεί προς τη σοφία, χρησιμοποιώντας τη ράβδο του νόμου, και δεν είμαστε δούλοι στα στοιχεία του Κόσμου: «ότε ήμεν νήπιοι, υπό τα στοιχεία του κόσμου ήμεθα δεδουλωμένοι: οτε δε ήλθεν το πλήρωμα του χρόνου, εξαπέστειλεν ο θεός τον υιόν αυτού, γενόμενον εκ γυναικός, γενόμενον υπό νόμον». Με τα «στοιχεία του κόσμου» δεν έννοούνται σε αυτό το χωρίο τα τέσσερα στοιχεία του Σύμπαντος (πρβλ. τα στοιχεία στη νεοελληνική γλώσσα), αλλά πιθανότατα οι Πλανήτες (ήλιος και σελήνη) που καθόριζαν και το ιουδαϊκό έορτολόγιο. Ούτως ή άλλως και στην ιουδαϊκή παράδοση τα στοιχεία του κόσμου συνδέονταν με αντίστοιχα πνεύματα.

8. Ωραιότατη ή άνάλυση του R. Zimmermann σε άρθρο που ύπογραμμίζει την άξία της άφηγηματικής Ηθικής άντι άλλων μορφών αυτής, με τίτλο: „Jenseits von Indikativ und Imperativ. Entwurf einer impliziten Ethik des Paulus am Beispiel des 1. Korintherbriefes“, *Theologische Literaturzeitung* 132 (2007), σσ. 260-284· έδω σ. 280: (άνοικτη πρόσβαση: http://www.thlz.com/artikel/13734/?inhalt=heft%3D2007_3%23r28).

άρμονία πρὸς τὴ Φύση καὶ τὸν λόγο): στερεῖται δηλ. λανθασμένων κρίσεων γιὰ τὰ πράγματα καὶ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν γύρω του. Αὐτὴ ὅμως ἡ πέμπτη-ἔσχατη βαθμίδα ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος (Κικέρων, *De finibus* III, 20-21) εἶναι ἰδεατὴ καὶ δὲν τὴν ἐνσαρκώνει οὔτε καὶ ὁ Σωκράτης, ὁ «ἅγιος» τῶν ἐλληνορωμαϊκῶν χρόνων. Ὁ ἴδιος ὁ Χρῦσιππος ὁμολογεῖ ὅτι γέμει κακῶν, καθὼς κάθε ἄνθρωπος, ἂν καὶ φύσει καλός, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν παραπλανητικότητα τῶν ἐξωτερικῶν ἐνασχολήσεων καὶ τὴν κατήχησιν ὧν συναναστρέφεται, ἤδη ἀπὸ τὸν ὀδυνηρὸ τρόπο τῆς γέννησής του, ποῦ ἀφήνει τὸ στίγμα του μὲ τὴν οὐλὴ ἀπὸ τὴν τομὴ τοῦ ὀμφάλιου λώρου⁹. Σύμφωνα μὲ τὸν Π. Κόντο¹⁰, ἤδη ὁ τραγικὸς Εὐριπίδης, ὁ ὁποῖος ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὸς καὶ στὴ μακρὰ ἐλληνιστικὴ ἐποχὴ (ὅπως προσδιορίζει, τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο στὸν Ἀδριανὸ ὁ Ἀ. Χανιώτης), σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν Σωκράτη, ἰδίως μέσῳ τῆς καλλιτέχνιδος τοῦ κακοῦ Μήδειας, ἐξάγει ὅτι τὸ θεμελιῶδες κακὸ εἶναι πολυεπίπεδο, λειτουργώντας ὡς φαῦλος κύκλος χωρὶς ὄρατὴ «γενεαλογία» (ἓνα προπατορικὸ ἢ μᾶλλον προμητορικὸ ἀμάρτημα ὡς ἀφετηρία). Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλάσμα ἀντιφατικὸ καὶ δὲν διαθέτει ἓνα φωτισμένο κέντρο (τὸν λόγο-τὸν νοῦ), ποῦ μπορεῖ νὰ δαμάσει τὸ ἄρμα τῆς ψυχῆς καὶ ἰδίως τὸ ἀτίθασο μαῦρο ἄλογο του ἐπιθυμητικοῦ¹¹. Πάθος καὶ λόγος συνεργάζονται στὴν

9. Ἡ παρούσα ἀναφορὰ ἀντλήθηκε ἀπὸ τὰ μαθήματα στὴν πλατφόρμα ΜΑΘΗΣΙΣ (ἐλεύθερη στὸ κοινὸ μετὰ ἀπὸ ἐγγραφή) τοῦ Π. Κόντου, *Τὸ Κακὸ: Μαθήματα Ἠθικῆς Φιλοσοφίας, Στωικοὶ – Τὸ Κακὸ μέσα μας*, <https://mathesis.cup.gr/courses/>. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀνακαλύψει πολὺτιμο ὕλικὸ ἐπὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀνθολογίας Κειμένων. Βλ. καὶ Palmer Tom - Σκούρας Ἀλέξανδρος, *Οἱ ρίζες τῆς ἐλευθερίας στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα (e-Masterclass)*: <https://www.blod.gr/>.

10. Ὁ.π.

11. Πρὸβλ. τὸ πολὺτιμο γιὰ τὸ θέμα μας ἔργο τοῦ Φίλωνα, *Περὶ τὸν πάντα Σπουδαῖον* (= ἐνάρετο, φίλο Θεοῦ) ἐλεύθερον εἶναι (*Quod omnis probus liber sit*). Σὲ αὐτὸ τὸ ἔργο, ὅπου μπορεῖ κάποιος νὰ διακρίνει καὶ πραγματολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὰ εἶδη καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς δουλείας τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. [ἡ ὁποία δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸ σκηνικὸ «τῆς καλύβας τοῦ μπαρμπα-Θωμᾶ» τῶν νεωτέρων χρόνων (βλ. ἐπόμενη ὑποσημείωση)], ὡς μοντέλο ἐλεύθερων ἀνθρώπων προβάλλονται οἱ Ἑσασαῖοι σὲ παραλληλότητα πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς Γυμνοσοφιστῆς (= Βραχμάνες). Ἄς μὴ λησμονεῖται καὶ ἡ συμβολὴ τῶν δούλων στὸν πολιτισμὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων, καθὼς πρῶην δούλος (ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος) ἦταν ἐκεῖνος ποῦ μετέφρασε πρῶτος τὰ ἔργα τοῦ Ὁμήρου στὴ λατινικὴ. Ὁ χωλὸς Ἐπίκτητος μὲ τὴ γνωστὴ σχολή-«ιατρεῖο» του στὴ Νικόπολη ἐπίσης εἶχε τὸ ἴδιο *status*, ἐνῶ δούλοι διαδραμάτιζαν σημαντικὸ ρόλο καὶ

ἐπίτευξη τοῦ κακοῦ. Τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ καὶ οἱ ἀξίες δὲν εἶναι ἀσφαλῆς ὁδὸς γιὰ νὰ ἀποφύγει κάποιος τὸ κακὸ καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει ὅτι θὰ παραμείνει ἄτρωτος ἀπὸ αὐτό (τὸ κακὸ), καθὼς τὸ τρίγωνο «θύτης – θύμα – θεατῆς» λειτουργεῖ ἐξαιρετικὰ πρὸς θολὰ ἀπὸ ὅ,τι συνήθως νομίζουμε. Ἡ *Πρὸς Ἑβραίους* ἐξαιρετικὰ συμπυκνωμένα σημειώνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι «φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι (!) ἦσαν δουλείας» (*Ἑβρ.* 2, 15· πρβλ. 9, 22: *χωρὶς αἱματεχυσίας οὐ γίνεταί ἄφρασις*).

3. Βεβαίως στὴ *Ῥωμ.* (καὶ ἰδίως στὰ κεφ. 9-11) καταγράφονται καὶ τὰ αἰσθήματα ἀνωτερότητας, ποὺ ἔτρεφαν ἐπὶ αἰῶνες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς «μέλη μιᾶς ἐκλεκτῆς φυλῆς» ἀπέναντι στοὺς «ἄλλους», τὰ ἔθνη – τὰ γκογιμ (ὅπως μέχρι σήμερα ἐπονομάζονται). Σημειώτεον ὅτι ὁ Π., ἔνεκα τῆς συνεχοῦς κινητικότητάς του, δὲν εἶχε τὴν πολυτέλεια νὰ ἐξηγεῖ λεπτομερῶς στὶς Ἑκκλησίες, τίς ὁποῖες ἴδρυνε, τί ἀκριβῶς συνέπειες στὸν τρόπο ζωῆς καὶ σκέψης εἶχε αὐτὴ ἢ καθολικὴ «ἀλλαγὴ λογισμικῶν» τῆς Ὑπαρξῆς καὶ ἢ «ἐπανεκκίνησή» τῆς ὡς συνέπειας τῆς «ὑπ-ακοῆς τῆς Πίστης», ὅπου ὡς Πίστη ἐννοεῖται ἢ γαμήλια ἀφοσίωση σὲ ἓναν Μεσσία, Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαθε μὲ τὸν πλέον φρικτὸ τρόπο ἔνεκα τῆς ἄνευ ὄρων καὶ ἔως ἐσχάτων ἀγάπης του πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του¹². Ἄλλωστε καὶ στὴν Εἰσαγωγὴ τῆς ἐνότητος τῆς *Ῥωμ.*

στὴ διάδοση τοῦ Χριστιανισμοῦ (π.χ. στὴν Ἰσλανδία ἢ στοὺς Γότθους). Οἱ παραπάνω πληροφορίες ἀντλήθηκαν ἀπὸ τὴν Εἰσῆγηση τοῦ Κ. Βλασσόπουλου, *Οἱ δοῦλοι στὴν Ἀρχαιότητα*, https://www.youtube.com/watch?v=_p1jEzVigNg, καθὼς ὁ συγκεκριμένος ἐρευνητὴς ἀσχολεῖται ἐπισταμένως μὲ τὸ συγκεκριμένο φαινόμενο. Βλ. καὶ τὸ ἀνοικτὸ στὸ Διαδίκτυο ἐξαιρετικὸ ἄρθρο τοῦ Klaus Vibe, “Freedom from Necessity in Philo of Alexandria’s Ethical Thought” *Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism* 17 (2021), σσ. 9-37.

12. N. T. Wright, *Ἀπόστολος Παῦλος: Ἡ Ζωὴ καὶ τὸ Ἔργο*, Μετάφρ. Σ. Δεσπότης σὲ συνεργασία μὲ Ἰω. Γρηγοράκη, ἐκδ. Οὐρανός, Ἀθήνα 2019, σ. 516. Γιὰ τὸν Wright τὰ *Ῥωμ.* 6-8 εἶναι μία μινιατούρα τῶν γεγονότων τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν μέσῳ τοῦ ὕδατος (κεφ. 6: βάπτισμα) διὰ τῆς ἐρήμου καὶ τῆς παράδοσης τῆς Τορά (κεφ. 7) πρὸς τὴν Κληρονομία-τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας (κεφ. 8). Σημειώνει ἐπίσης γιὰ τὴ στάση τοῦ Π. ἀπέναντι στὴ σκλαβιά: «Ἡ δουλεία εἶναι βέβαια ἀποκρουστικὴ. Τὸ ξέρομε αὐτό. Γνωρίζουμε πολὺ καλὰ τοὺς τρομεροὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποῖους ἀναπτύχθηκε ἢ δουλεία κατὰ τὸν 18ο καὶ τὸν 19ο αἰῶνα, μέχρις ὅτου γενναῖοι ἀγωνιστὲς τὴν κατάργησαν, συχνὰ μὲ σκληρὴ ἀντίδραση τῆς ἀντιπολίτευσης, ἢ ὁποῖα, μεταξύ ἄλλων, ἰσχυριζόταν ὅτι στηριζόταν στὴ Βίβλο. Συγκεκριμένα, συνδέουμε τὴ δουλεία μὲ τὸν ρατσισμό. Καὶ γνωρίζουμε ὅτι, παρὰ τὴν κατάργησιν, ἢ πρακτικὴ τῆς ἔχει ἐπιστρέψει

(κεφ. 12 κ.έ.), πού ἀφορᾶ τὶς πρακτικὲς συνέπειες στὴ ζωὴ τῶν πιστῶν ὧσων ἀναφέρει προηγουμένως, δὲν προσφέρει ἑτοιμὲς συνταγὲς ἠθικῆς, ἀλλὰ ὁμιλεῖ γιὰ διαρκῆ μεταμόρφωση-ἀνακαινίση, ἐγρήγορησῃ καὶ δοκιμασία/διάκριση τοῦ ποιό ὄντως εἶναι τὸ ἀγαθὸ καὶ εὐάρεστο θέλημα ξεχωριστὰ σὲ κάθε περίστασι: «καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον» (12, 2)¹³.

4. Ἴσως μάλιστα καὶ γιὰ νὰ ἐμπαίξει τὴν ἀλαζονεία τῶν ἰσχυρῶν, ὁ Π. ἀπέστειλε αὐτὸ τὸ περίτεχο Κείμενο (τῆ Ρωμ.), τὸ ὁποῖο μέχρι σήμερα δυσκολεύει ὑπερβολικὰ τοὺς ἐρμηνευτὲς, μὲ μία γυναῖκα: τὴ διάκονο τῶν Κεγχρεῶν τῆς Κορίνθου [τοῦ λιμένος τῆς «παντοδύναμης» Ἰσίδος Πελαγίας, ὅπου πραγματοποιοῦνται τὸν μῆνα Μάρτιο καὶ οἱ Μεταμορφώσεις τοῦ Ἀπουλίου (2ος αἰ. μ.Χ.)] καὶ πᾶτρωνα τοῦ Ἀποστόλων τῶν Ἑθνῶν, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει, Φοῖβη [$\llcorner$ Φοῖβος =

στὸν σύγχρονο κόσμο. Θὰ ἐπιθυμούσαμε ὁ Παῦλος νὰ εἶχε δηλώσει: «Ἐλευθερώστε τοὺς ὄλους! Ἡ δουλεία εἶναι μία κακὴ πρακτικὴ!» Αὐτό, ὅμως, θὰ ἦταν μία μάταιη χειρονομία. Ἡ δουλεία στὸν ἀρχαῖο κόσμο ἔκανε οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ὅ,τι στὸν κόσμο μας γίνεται μὲ τὸ πετρέλαιο, τὸ φυσικὸ ἀέριο ἢ τὸ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα: ὅ,τι πετυχαίνουμε μὲ τὴν τεχνολογία μας. Τὸ νὰ καταγγεῖλει κάποιος τὴ δουλεία θὰ ἦταν σὰν νὰ καταγγεῖλει σήμερα τὴν ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια καὶ τὴ μηχανὴ ἐσωτερικῆς καύσης. Πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἡ δουλεία στὸν κόσμο τοῦ Παύλου δὲν εἶχε καμμία σχέση μὲ τὴν ἐθνικότητα. Σκλάβος γινόσουν ἀπλῶς μὲ τὸ νὰ εἶσαι μὲ τοὺς χαμένους στὴ μάχη ἢ ἀκόμα καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποτύχεις ἐπιχειρηματικά. Βέβαια, οἱ σκλάβοι ἦταν συχνὰ ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης, κακοποίησης, ἀντιμετώπισης σὰν σκουπίδια. Μποροῦσαν, ὅμως, ἐπίσης νὰ γίνονται ἀντικείμενο σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης, ὅπως καὶ νὰ ἀνήκουν ὡς πολῦτιμα μέλη σὲ μία οἰκογένεια. Ὁ σκλάβος τοῦ Κικέρωνα Τίρο ἦταν τὸ δεξιὸ χέρι. Ὁ Παῦλος γνώριζε ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἶχε αὐτοπροσδιοριστεῖ στὴν πράξη ὡς ὁ Θεὸς πού ἀπελευθερώνει τοὺς σκλάβους. Σὲ αὐτὸ ἀναφερόταν ἡ ἱστορία τῆς Ἐξόδου. Ὁ Παῦλος πίστευε (καὶ πίστευε ὅτι ὁ Θεὸς πίστευε) στὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία, τὴν ἐλευθερία τῆς ἴδιας τῆς δημιουργίας ἀπὸ τὴ «σκλαβιὰ στὴν ἀποσύνθεση», μία ἐλευθερία πού θὰ σήμαινε τὴ ζωὴ τῆς ἀνάστασης γιὰ ὅλα τὰ παιδιά τοῦ Θεοῦ (Ρωμαίους 8, 21). Ὅπως πάντα, ἡ πρόκληση τοῦ Παύλου ἦταν νὰ μεταφέρει αὐτὸ τὸ κοσμικὸ ὄραμα στὸν πραγματικὸ κόσμο ὧσων ἀνθρώπων βρισκόνταν σὲ συμβιβασμὸ καὶ ἀμηχανία. Καὶ ὑλοποίησε ἓνα σχέδιο γιὰ νὰ καταστήσει τὸν Φιλήμονα καὶ τὸν Ὀνήσιμο ἓνα μικρὸ μοντέλο ἐργασίας ἀναφορικὰ μὲ τὸ τί μπορεῖ νὰ μοιάζει ἡ ἐλευθερία πού βασιζέται στὸ Μεσσία» (σσ. 347-348).

13. Οἱ ὑπογραμμίσεις στὰ κείμενα τῶν Πηγῶν εἶναι τοῦ συγγραφέα τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Ἀπόλλων (θεὸς τῆς μαντικῆς, τῆς μουσικῆς, τοῦ λοιμοῦ, τῆς θεραπείας), Ρωμ. 16, 1]. Βεβαίως ἡ συγκεκριμένη «ἀδελφή μας» (ὅπως ὀνομάζεται ἀνωτέρω ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Π.), ἡ ὁποία διατήρησε καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ βάπτισή της τὸ εἰδωλολατρικὸ τῆς ὄνομα, δὲν μετέφερε ἀπλῶς τὴ συγκεκριμένη Ἐπιστολή, ἀλλὰ ταυτόχρονα τὴ διερμήνευσε στὶς 5-7 κατ' Οἶκον Ἐκκλησίες τῆς Ρώμης, στὶς ὁποῖες αὐτὴ ἀπευθύνεται. Αὐτὲς ἀποτελοῦνταν (ὅπως προδίδουν τὰ ὀνόματά τους) κυρίως ἀπὸ δούλους καὶ ἀπελεύθερους καὶ πιθανῶς ζοῦσαν στὶς συνοικίες Transtiberium/Trastevere καὶ Porta Cobena¹⁴. Ἐν προκειμένῳ ἄς ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ἡ τέχνη τῆς παραστατικότητας (performance), τὴν ὁποία ἀπαιτοῦσε τότε (καὶ οὐσιαστικὰ συνιστᾶ ζητούμενο καὶ σήμερα) ἡ «δημοσίευση»-ἀπαγγελία ἐνὸς τόσο πολυσύνθετου Κειμένου, ὅπως τὸ συγκεκριμένο μὲ τὴν ὑπογραφή καὶ τοὺς ἀσπασμούς τοῦ κατ' ἐξοχὴν διδασκάλου τῶν ἐθνῶν καὶ «δούλου/παιδὸς τοῦ Κυρίου» (τοῦ

14. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ κείμενο, ἅπαντες (καὶ οἱ ἐξ Ἐθνῶν) γινώριζαν ἄριστα τὶς Γραφὰς καὶ τοὺς Προφῆτες (πρβλ. 1, 2, 15, 7-12). Στὴν Α' Κορ. –καὶ ἰδίως στὰ κεφ. 7-10– ὁ Π. ἐξηγεῖ ὅτι, ἐνῶ ἰσχύει ἀπόλυτα τὸ «οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλλήν» τοῦ βαπτισματικοῦ παιάνα, ὑφίσταται ἀκόμη ἡ διάκριση ἄρρενος καὶ θήλεος, ὅπως καὶ αὐτὴ μεταξὺ ἐλεύθερου καὶ δούλου. Εἶναι τὸ γνωστὸ σχῆμα «ἦδη» ἀλλὰ «ὄχι ἀκόμη», ποὺ πρακτικὰ σημαίνει ὅτι ὁ ἀθηνικὸς Χριστιανὸς βιώνει ἓνα ἰδιότυπο “jet-lag”, ἐνῶ καταφάσκει τὸ ἐδῶ καὶ τὸ τώρα, ἦδη προγεύεται τὰ τελικὰ Ἐσχατα, τὰ ὁποῖα δὲν ταυτίζονται μὲ τὴ φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμον στὸν Οὐρανό, ἀλλὰ μὲ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου, τὴ συνύπαρξη οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τὴν κατασκήνωση τοῦ Κυρίου ἀνάμεσά μας. Βλ. Wright, *Ἀπόστολος Παῦλος*, σ. 281: «Ὁ μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, λοιπόν, πρέπει νὰ συνηθίσει νὰ ζεῖ μὲ μιὰ μορφή θεολογικοῦ τζέτ-λάγκ (jet-lag). Ὁλος ὁ κόσμος εἶναι ἀκόμα στὸ σκοτάδι, ἀλλὰ ἔχουμε ρυθμίσει τὰ ρολόγια μας σὲ μιὰ διαφορετικὴ ὠρολογιακὴ ζώνη. Εἶναι ἦδη ἡμέρα στὸ ρολοῖ τῆς ὀπτικῆς τοῦ δικοῦ μας κόσμου καὶ πρέπει νὰ ζήσουμε ὡς ἄνθρωποι τῆς ἡμέρας. Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες προκλήσεις ποὺ ἀντιμετώπισε ὁ Παῦλος: πῶς νὰ διδάσκει ἀνθρώπους, ποὺ ποτὲ δὲν σκέφτηκαν ἐσχατολογικά, ὅτι ὁ χρόνος κατευθύνεται κάπου, νὰ μάθουν πῶς νὰ ξαναρυθμίσουν τὰ ρολόγια τους, πῶς νὰ διδάξουμε τοὺς Ἑβραίους ποὺ εἶχαν σκεφτεῖ ὅτι ἡ ἀπόλυτη βασιλεία ἐπρόκειτο νὰ ἔλθει μεμιάς, ὅτι ἡ βασιλεία μὲ τὸν Ἰησοῦ εἶχε ἦδη ἀνατεῖλει στὴν παγκόσμια ἱστορία ἀλλὰ ὅτι δὲν ἦταν ἀκόμη ὀλοκληρωτικὰ παρούσα καὶ δὲν θὰ ἦταν μέχρι τὴν ἐπιστροφή του καὶ τὴν ἀνακαίνιση τῶν πάντων». Βεβαίως στὶς Κοινότητες γύρω ἀπὸ τὸ κοινὸ Τραπεζί ἦδη μὲ τὸν ἀσπασμὸ ποὺ ἀντάλλασσαν ὅλοι γινόνταν αἰσθητὴ καὶ ἐμπειρικὴ αὐτὴ ἡ πραγματικότητά τῆς μὴ διάκρισης τῶν ἀνθρώπων σύμφωνα μὲ τὰ «κοινωνικὰ κριτήρια». Ὅποτε καὶ ἐν ὄψει καὶ τῆς ἀναμονῆς τοῦ Τέλους, ὁ Π. σημειώνει τὸ δύσκολο ἐρμηνευτικὰ παράγγελμα: *ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ἢ ἐκλήθῃ, ἐν ταύτῃ μενέτω. δούλος ἐκλήθης μὴ σοι μελέτω ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι* (Α' Κορ. 7, 20-21).

Παύλου), ώστε ή λατρευτική Σύναξη ἐπὶ μία περίπου ὥρα νὰ βρίσκεται σὲ ἐγρήγορηση καὶ νὰ ἀφομοιώσει τὸ μήνυμά του. Ἐπίσης ἐμφατικά στὴν πλέον συστηματικὴ ἐπιστολή του, ὁ ἴδιος ὁ Π. σημειώνει ὅτι αὐτὴ καταγράφεται ἀπὸ ἕναν σκλάβο (ὅπως προδίδει τὸ ὄνομά του Τέρτιος), ὁ ὁποῖος «τολμᾷ» καὶ παρεμβαίνει στὸ ἴδιο τὸ κείμενο μὲ τὸ «ἐγώ», καταγράφοντας τὴ «φωνή» του (16, 22)¹⁵. Ἐπιπλέον στὸ τέλος αὐτῆς ὁ Π. ἀποκαλεῖ «ἀπόστολο» (καὶ ὄχι ἀπλῶς «ἰσαπόστολο») μία γυναίκα, τὴ συγγενὴ του Ἰουνίαν (16, 7: προφανῶς ἀπελευθερὴ ἀπὸ κύριο ποὺ ἀνῆκε στὸ γένος Iunia¹⁶), πράγμα τόσο «καταπληκτικό» (σοκαριστικό) στὸν Μεσαίωνα καὶ τοὺς «διαδόχους τοῦ Πέτρου», ὥστε τῆς ἄλλαξαν φύλο: θεωροῦσαν δηλ. ὅτι πρόκειται γιὰ ἄνδρα¹⁷.

5. Στὴν ὑπερδιχιλιετῆ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ Ρωμ. ἔχει ἐπηρεάσει κορυφαῖες προσωπικότητες, ὅπως τοὺς Αὐγουστῖνο καὶ Λούθηρο (οἱ ὁποῖοι βίωσαν μεταστροφὴ μὲσω αὐτῆς), προκαλώντας κυριολεκτικὰ τομές-«ἀλλαγές σελίδας» στὴν εὐρωπαϊκὴ Ἱστορία καὶ

15. Ὁ Τέρτιος, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα σημαίνει τρίτος, τὸ «Νούμερο 3», ἀκολουθεῖ μετὰ τὸν οἰκονόμο τῆς πόλης Ἐραστο. Ἔπεται ὁ Κουάρτος ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἂν καὶ δούλος (= No 4), ὀνομάζεται ἀδελφὸς ἐν Κυρίῳ, ὅπως δηλ. καὶ ὁ σκλάβος Ὀνήσιμος μετὰ ἀπὸ τὴ μεταστροφὴ στὴν *Πρὸς Φιλήμονα* (στ. 16). Πιθανὸν καὶ οἱ δύο ἦταν σκλάβοι τοῦ «ξένου» (= οἰκοδεσπότη) Γάιου, ἐκείνου δηλ. ποὺ φιλοξenoῦσε τὸν Παῦλο καὶ ὅλη τὴν Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου, κάτι ποὺ συνεπάγεται ἕνα ἐξαιρετικὰ εὐρύχωρο οἶκημα, ὅπου συναζόμενὴ ἡ Κοινότητα ἀποκοτοῦσε παρὰ τὶς φατρίες συναίσθηση τῆς Ἐνότητος! Σημειωτέον ὅτι μόνον μία φορὰ στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματεία μαρτυρεῖται γραμματέας νὰ μιλάει μὲ τὸ Ἐγὼ σὲ ἀλληλογραφία «εὐγενῆ» (βλ. Κικέρων, *Att* 5.20.9. Πρβλ. L. H. Blumell, "Scribes and Ancient Letters: Implications for the Pauline Epistles". Scribes and Ancient Letters: Implications for the Pauline Epistles | Religious Studies Center. scholarsarchive.byu.edu > cgi > viewcontent). Ἀξιόλογη καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀριστείδη (*Ἀπολογία* 15, 6) ὅτι οἱ Χριστιανοὶ πείθουν τοὺς δούλους νὰ γίνουν Χριστιανοὶ καὶ μετὰ ἀδιακρίτως τοὺς καλοῦν ὡς «ἀδελφούς»!

16. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ status τῶν ἀπελευθερω-λιβερτίνων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν πληθυνθεῖ ἐπὶ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου, βλ. E. Koops, "Masters and Freedmen: Junian Latins and the Struggle for Citizenship", *Integration in Rome and in the Roman World. Proceedings of the Tenth Workshop of the International Network Impact of Empire (Lille, June 23-25, 2011)* Gerda de Kleijn, Stéphane Benoist Brill, Leiden – London 2014, σσ. 105-126.

17. Γενικώτερα οἱ «Χαιρετισμοί» ὄλων τῶν Ἐπιστολῶν καὶ τῆς Ρωμ. ἰδίως πρὸς τὶς γυναῖκες «ἀδελφούς» περιέχουν «θησαυροὺς ἀνεξερεύνητους». Πρβλ. τὸ τελευταῖο ὑπόμνημα σὲ αὐτὸ τὸ κεφ. τοῦ M. Wolter, *Der Brief an die Römer. Teilband 2: Röm.* 9-16. [EKK: Evangelisch – Katholischer Kommentar zum Neuen Testament]. Patmos Verlag 2019.

τὸν δυτικὸ Πολιτισμὸ. Καὶ τὸν 20ὸ αἰ. ὁ «κόκκινος» Ἑλβετὸς πάστορας τοῦ Safenwil, ὁ Karl Barth (1886-1968), μὲ τὸ ὄγκωδες Ἔργον στὴν ἴδια ἐπιστολῇ, εἰσάγει ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν τραγωδία τοῦ Μεγάλου Παγκοσμίου Πολέμου νέα ρεύματα τόσο στὴ Θεολογία (διαλεκτικὴ θεολογία), ὅσο καὶ στὴ Φιλοσοφία καὶ γενικώτερα τὴ δυτικὴ σκέψη. Συνεπῶς ἡ Ῥωμ. εἶναι ἓνα κείμενο, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ προκαλέσει δημιουργικὸ συγ-κλονισμὸ σὲ ὅποια ὑπαρξὴ ἢ κοινότητα ἐντρυφῆσει σὲ αὐτήν.

Δυστυχῶς στὴν Ἀνατολὴ ἡ πρώτη Ἐπιστολὴ τοῦ παύλειου Κανόνα δὲν κέντρισε τὸ ἐνδιαφέρον στὴ νεώτερη ἐποχῇ. Ἐνδεικτικὰ ἄς σημειωθεῖ ὅτι τὸ πρῶτο ὀλοκληρωμένο ἑλληνικὸ Ἔργον στὴν Ἐπιστολὴ συγγράφηκε πρόσφατα¹⁸, ὅταν καὶ (μετὰ ἀπὸ ἓνα αἰῶνα!) μεταφράσθηκε τὸ Ἔργον τοῦ Barth¹⁹. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν

18. Χρ. Βούλγαρη, *Ἑρμηνευτικὸν Ἔργον εἰς τὴν Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου*, ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2015. Τὸ συγκεκριμένο Ἔργον ἀκολουθεῖ κατὰ βάσιν τὴ χρυσοστομικὴ ἑρμηνεία. Ὁ Β. Τσάκωνας εἶχε δημοσιεύσει τὸ 1993 Ἔργον στὴν Πρὸς Ῥωμαίους καὶ ἀφοροῦσε τὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τῆς Ἐπιστολῆς (συμβουλευόμενο πολὺ προγενέστερα ἐκείνου ὑπομνήματα). Δυστυχῶς ὁ ἀείμνητος καθηγητὴς δὲν πρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσει τὴν προσπάθειά. Σημαντικὲς μονογραφίες εἶναι καὶ οἱ ἐξῆς: Χρ. Καρακόλης, *Ἄμαρτία – Βάπτισμα – Χάρις* (Ῥωμ. 6, 1-14). *Συμβολὴ στὴν παύλεια Σωτηριολογία*, ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2002. J. Khalil, *Δικαίωση – Καταλλαγὴ – Τελικὴ Κρίση στὴν Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ*. *Συμβολὴ στὴν Παύλεια Σωτηριολογία*, ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2004. Βλ. ἐπίσης Ὀλυμπία-Μαρία Θ. Λαμπούση, *Ἡ ἔννοια τοῦ πνεύματος στὸ Ἡ' κεφάλαιον τῆς Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς* (Ἱστορικὴ καὶ ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση), [χ.έ.], Ἀθήνα 2003. Δ. Μπούρας, *Θέσεις καὶ ἀκεραιότης τοῦ 16ου κεφαλαίου τῆς Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου*, Ἀθήνα 2005.

19. Πρόσφατα (ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 2015) κυκλοφορήθηκε μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Γ. Βλαντῆ (<http://www.artoszois.gr/index.php/b/item/263-2015-12-19-20-40-19>). Ὁ Barth συνέγραψε τὸ μόνον πρόσφατα μεταφρασθὲν στὴ νεοελληνικὴ Ἔργον τῆς Πρὸς Ῥωμαίους μετὰ ἀπὸ τὸν αἰματηρὸ Μεγάλον (Ἀ' Παγκόσμιον) Πόλεμον, ὅταν καὶ ἡ θρησκευτικὴ παρουσίαζε ἀνθησὴ στὴ Δύση. Ὁ θιασώτης τοῦ Μότσαρτ εἰσήγαγε μίαν ἐπαναστατικὴν στροφὴν στὴ θεολογία: Γι' αὐτὸν ἡ ἱστορικοκριτικὴ μέθοδος ἀποτελεῖ ἀπλῶς προπαιδεῖα στὸν ἀληθινὸ σκοπὸ ἑνὸς θεολόγου: τὴν πνευματικὴν ἐξήγησιν προκειμένου νὰ ἀποδεχθεῖ τὴ φωνὴν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος λειτουργεῖ πέρα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Ὅταν τὸ συγκεκριμένο Ἔργον μεταφράσθηκε στὰ ἑλληνικὰ ἓνα αἰῶνα ἀργότερα, ὅταν ἡ πατρίδα μας διένυε τὸ ζενοὶ τῆς «περιόδου τῆς κρίσεως», προκάλεσε ἐπίσης κάποιες «ἀναταράξεις» γόνιμες καὶ στὴ σκέψη τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς ὅπως δημοσιεύσεις, ποὺ κυκλοφορήθηκαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς συγκεκριμένης μετάφρασης καὶ ἀφοροῦν τὴ σχέση θεολογίας καὶ πολιτισμοῦ. Βλ. καὶ π. Δ. Παπαθρέλλος,

σύγχρονων ὀρθόδοξων θεολόγων ἐστιάζεται ἐπιλεκτικὰ στίς ἀπόψεις ποὺ διατυπώνει ἡ Ῥωμ. γιὰ τὴν ὁμοφυλοφιλία (κεφ. 1), τὸ βάπτισμα (κεφ. 6), τὴν οἰκολογία (κεφ. 8) καὶ τὴ σχέση μετὰ τὴν πολιτικὴ Ἐξουσία (κεφ. 13)²⁰. Ἐνας ἀπὸ τοὺς λόγους «περιθωριοποίησης» αὐτῆς (τῆς ἐπιστολῆς), ὅπως καὶ τῆς «συγγενοῦς» τῆς *Πρὸς Γαλάτας* ἐπιστολῆς, εἶναι μᾶλλον τὸ ἐξῆς: θεωρήθηκε ὅτι τὸ βασικό της θέμα δὲν ἀπασχολεῖ πλέον τὸ ἐκκλησιαστικὸ Σῶμα. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Π. περὶ τοῦ Νόμου μεταφράστηκε στὴν Ἀνατολὴ ὡς πολεμικὴ ἐναντίον τῆς *Πεντατεύχου* ἢ τῆς *Τορά* (ἐνὸς ὅρου, ποὺ κατ' ἀκριβεία σημαίνει «Καθοδήγηση» καὶ ὄχι Νόμος, ὅπως αὐτὸς μεταφράστηκε ἀπὸ τοὺς Ὁ τὸν 2ο αἰ. μ.Χ. στὴν Ἀλεξάνδρεια). Συγκεκριμένα θεωρήθηκε ὅτι ἡ Ῥωμ., ὅπως καὶ ἡ «συνοπτικὴ» *Γαλ.*, ἀφοροῦν κυρίως τίς λατρευτικὲς διατάξεις τῆς Π.Δ. (ιδίως τοῦ *Λευϊτικοῦ*), οἱ ὁποῖες σημειωτέον ὅτι μετὰ ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία ἔχουν παρειασφρήσει καὶ σὲ πρακτικὲς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν²¹. Μόνον ἐσχάτως μέσῳ τῆς Νέας Παύλειας Προοπτικῆς²² κατανοήθηκε ὅτι ἡ πολεμικὴ τοῦ Π. ἀπέναντι στοὺς Ἰουδαιοχριστιανοὺς ἀφορᾷ τὴν κριτικὴ ὅσων προτάσσουν τὴν ἐθνοτικὴ τους ταυτότητα ἐναντι τῆς Πίστης/ἀφοσίωσης στὸν ἐσταυρωμένο Κύριο Ἰησοῦ²³. Μὲ ἀπλᾶ λόγια συνειδητοποιήθηκε ὅτι ὁ ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Σαοῦλ, ὁ ὁποῖος ὅμως ποτέ, σύμφωνα καὶ μετὰ τὸν Λουκᾶ,

«Ὁ Παῦλος, ὁ Μπάρτ. ἡ Θεολογία καὶ ὁ Πολιτισμός. Σχόλια στὴ Σχέση Θεολογίας καὶ Πολιτισμοῦ μετὰ ἀφορμὴ τὴν *Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴ* τοῦ Κάρολ Μπάρτ», *Δελτία Βιβλικῶν Μελετῶν*, 31 (2016), σσ. 71-95.

20. Π. Βασιλειάδης, Ἡ *Πρὸς Ῥωμαίους* στὴ Νεώτερη Βιβλικὴ Ἐπιστήμη, στὴν ἴστοσελίδα του στὸ academia.edu/ (ἡμερ. ἀνάκτησης 14.04.2020).

21. Βεβαίως ἐν προκειμένῳ ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Π., χρησιμοποιώντας τὸ σημαντικό ρῆμα *ὀρθοποδῶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ* (*Γαλ.* 2, 14), δὲν συνδέει τὴν ἀλήθεια μετὰ ἕνα θέμα δογματικό, ὅπως θὰ ἔκανε ἕνας σύγχρονος θεολόγος, ἀλλὰ μετὰ τὴν κοινὴ τράπεζα, μετὰ τὸ κατὰ πόσο κοινωνοῦμε ὁ ἕνας τὸν «ἄλλον» (!) κατὰ τὸ δεῖπνο τῆς *Εὐχαριστίας*.

22. Γιὰ τὴ Νέα Προοπτικὴ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου βλ. Α. Despotis, *Die "New Perspective on Paul" und die griechisch-orthodoxe Paulusinterpretation*, St. Ottilien: EOS Verlag 2014. Βλ. ὁ ἴδιος (ed.), *Participation, Justification, and Conversion: Eastern Orthodox Interpretation of Paul and the Debate between "Old and New Perspectives on Paul"*, Mohr Siebeck, Tübingen 2017.

23. Σημειωτέον ὅτι στὴν ἴδια τὴ Ρώμη ἤδη τὸν 2ο αἰ. θὰ «δαίμονοποιήσει» τὴν Π.Δ. ὁ Πόντιος (στὴν καταγωγὴ) ἐφοπλιστὴς Μαρκίων, ὁ ὁποῖος μάλιστα δώρισε καὶ ἕνα μεγάλο ποσό (200.000 σησερτίους) στὴν ἐκκλησιαστικὴ Κοινότητα τῆς Αἰώνιας Πόλης καὶ σὲ κάθε περίπτωσι ἀσχημα γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα μεγάλη ἐπιρροὴ σὲ Ἐκκλησίαις ὄλης τῆς Μεσογείου. Ἴσως εἶναι καὶ ὁ πρῶτος ποὺ συγκρότησε ἕνα εἶδος *Κανόνα*.

δὲν ἄλλαξε ὄνομα ἢ δὲν ἀποκήρυξε τὴν ἰουδαϊκὴ ταυτότητά του, ἐπιχειρηματολογεῖ ἐναντίον ὅσων κατ' ἐξοχὴν σήμερα, στὸ πλαίσιο τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ, ἐπιθυμοῦν διακαῶς πρῶτα νὰ εἶναι ἀπόγονοι ἐνός «Ἀβραάμ» (ἐνός «μαρμαρωμένου βασιλιᾶ» ἢ ἐνός «Κολοκοτρώνη») καὶ μετὰ πιστεύοντες στὸν Κύριο Ἰησοῦ.

6. Βεβαίως δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθὸ ὅτι ἡ *Ρωμ.* συνιστᾶ τὴ «Δογματικὴ» ἢ τὸ «Εὐαγγέλιο τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Π.)». Δὲν ἀποτελεῖ ὀλοκληρωμένη ἔκθεση τῆς διδασκαλίας τοῦ ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν, καθὼς ἀπουσιάζουν ἀναφορὲς σὲ βασικοὺς ἄξονες τῆς θεολογικῆς σκέψης του, ὅπως εἶναι ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ κοινὴ Τράπεζα, ἐνῶ σὲ μία πρώτη ἀνάγνωση ἀπαντοῦν καὶ κάποια «ἀσυμβίβαστα» στὴν ἀνάπτυξη τῆς συλλογιστικῆς του²⁴. Βεβαίως καὶ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν *Πρὸς Γαλάτας* (ἢ ὁποῖα, ἂν καὶ ἀρχαιότερη, ὄντως εἶναι «συνοπτικὴ» τῆς, γεγονὸς ποὺ συνεπικουρεῖ στὴν ἐρμηνεία καὶ κατανόησή της), ἡ *Ρωμ.* συνεγράφη σὲ ἓνα περιβάλλον ἡρεμίας, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας προκλήσεις νὰ κλονίζουν συθέμελα τὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ καὶ ὄντως στὴ συγκεκριμένη ἐπιστολὴ μπορεῖ κάποιος νὰ διακρίνει μὲ καθάριο τρόπο τὴ συλλογιστικὴ τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν. Αὐτὸ ποὺ συμβαίνει μὲ τὴ *Ρωμ.* εἶναι ὅτι στὶς τέσσερις μεγάλες ἐνότητές της (κεφ. 1-3, 4-8, 9-11, 12-16), ὁ Παῦλος, ἔχοντας ὀλοκληρώσει ἓναν ἱεραποστολικὸ «κύκλο», ἐν ὄψει τῶν δύο μεγάλων ταξιδιῶν του ἀρχικὰ στὴ «μητέρα Σιών» (Ἱερουσαλήμ) καὶ κατόπιν στὴ Δύση [*Ρώμη* μὲ προορισμὸ τὴ λατινόφωνη Ἰσπανία (Ταρραγόνα Καταλονίας)], διασαφηνίζει τὴν ἀπάντηση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ μεγάλη «ἐκκρεμότητα», ἢ ὁποῖα διακατέχει ὅλο τὸ ἀφήγημα τῆς Βίβλου. Αὐτὴ ἡ «ἐκκρεμότητα» συμπυκνώνεται στὰ τρία πρῶτα κεφάλαια τῆς *Γενέσεως* καὶ ἀναπτύσσεται σὲ ὅλη τὴν *Πεντάτευχο* μὲ ἀποκορύφωμα τὸν ἐπίλογό της (*Δευτερονόμιο*, κεφ. 28-34). Τόσο ὁ βροτός-Ἀδὰμ ὅσο καὶ τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον τελικὰ δὲν «ἀνακάλυψαν» τὴ Γῆ τῆς Ἑπαγγελίας. Ὁ Ἰσραὴλ δὲν πραγματοποίησε τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν

24. Αὐτὰ τὰ «ἀσυμβίβαστα» στὴ συλλογιστικὴ του, τὰ ὁποῖα, ὅπως σημειώσαμε, προβάλλουν σὲ «πρώτη» ἀνάγνωση, εἶναι τὰ ἑξῆς: οἱ ἐθνικοί, ἐνῶ στὸ κεφ. 2 διαθέτουν νόμο στὴ συνείδησή τους, στὸ κεφ. 3 τελικὰ παραμένουν ἄνευ σωτηρίας. Ἐνῶ οἱ πάντες εἶναι ἄνευ ἀπολογίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι τελικὰ ἀποδεικνύεται στὰ κεφ. 9-11 ὅτι διαθέτουν ἓνα εἶδος «ἐκλογῆς» ἐναντι τῶν ἐθνῶν, καθὼς τελικὰ θὰ σωθοῦν, ἐφ' ὅσον βεβαίως θὰ πιστέψουν καὶ ἐκείνοι στὸν Ἰ. Χριστό.

όποιοι «ἐπιλέχθηκε» ὡς βασιλείο ἱεράτευμα: αὐτός (ὁ σκοπός) ἦταν μέσω αὐτοῦ καὶ τῆς μαρτυρίας του νὰ εὐλογηθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη, ὥστε νὰ «ἐπιστρέψουν» στὴν «Ἐδέμ» καὶ τὸν Δημιουργό τους καὶ ὀλάκερη ἡ Κτίσις νὰ λειτουργήσῃ σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τῆς ὑπαρξῆς της. Παρὰ τὶς πρόσκαιρες «ἐπιστροφές» στὴν Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐκπλήρωση τῶν Ἑπαγγελιῶν τοῦ Κυρίου²⁵ γιὰ πολλοὺς πιστοὺς Ἰσραηλίτες τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ. ἐκκρεμοῦσε. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ 70 χρόνια τῆς δουλείας στὸν Ἱερεμία, μεταβάλλονται στὸν Δανιήλ (κεφ. 9: πρβλ. Ἰωβηλαῖα) σὲ 70 ἑβδομηντάδες ἐτῶν (=490 χρόνια)²⁶. Γιὰ τὸν Π. ἡ Σταύρωση καὶ ἡ

25. Al. McNicol, *The Persistence of God's Endangered Promises. The Bible as Unified Story*, Bloomsbury, London 2018, *ad loc.*

26. Ὁ Μ. Walzer (*Ἐξοδος καὶ Ἐπανάσταση*, μετάφρ. Β. Καργούδης, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 2015) ἐπισημαίνει τὴ διαφορὰ τῆς χειραφέτησης (*manumissio*) ἀπὸ τὴν ἐλευθερία-λύτρωση ἀπὸ τὴ χώρα τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἐκμετάλλευσης, τὴν ὁποία βίωσε ὁ Ἰσραὴλ μὲ τρόπο προοδευτικό (ἐξ οὗ καὶ ἡ περιπετειώδης πορεία στὴν ἔρημο) καὶ ἔπρεπε πάντοτε νὰ κρατῆσει ζωντανὴ στὴ μνήμη καὶ ἀναλόγως νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τοὺς ὑποκείμενους σὲ αὐτὸν λαούς. Καταγράφει ἐπίσης πῶς ἡ Ἐξοδος τῆς Π.Δ. ἐπηρέασε τὶς μεγάλες ἐπαναστάσεις τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἐπίσης βλ. τὸ λήμμα «ἐλευθερία» στὸ ἄνοικτο στὸ Διαδίκτυο ἔργο: Π. Βασιλειάδης, *Θέματα Βιβλικῆς Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 71-78. Σημειωτέον ὅτι μέχρι σήμερα σὲ κάθε οἰκογένεια κυριολεκτικὰ ἀναβιώνει (*Sikkaron* = ζῶσα ἱερὴ ἀνάμνηση) ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐξόδου μὲ τὸ πασχαλινὸ δεῖπνο (Σέντερ) καὶ ἰδίως τὰ τέσσερα Ποτήρια Οἴνου (εἶναι αὐτὰ ποὺ ἐπὶ τῆ βάσει τοῦ Ἐξ. 6, 6-7 ἐπονομάζονται *Wehozejtj/sās* ἐξήγαγα, *Wehizalti/sās* ἔσωσα, *Wegaalti ethchem/sās* λύτρωσα, *Welakacht ethcem/sās* ὑποδέχθηκα). Στὸ τελευταῖο Ποτήρι, τὸ ὁποῖο συνδεόταν μὲ τὴν ἐκλογή τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἀπέναντι στὰ ἐμμένοντα στὴν ἁμαρτία ἔθνη (*Schephoch Chamathcha* < Ψ. 79 [80], 8), ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἔδωσε τὴ δική Του αὐτοθυσιαστικὴ ἐρμηνεία, ποὺ ἀκούγεται μέχρι σήμερα στὴν Εὐχαριστία. Ὑπάρχει μέχρι σήμερα καὶ ἡ παράδοση νὰ πίνουν κι ἓνα πέμπτο ποτήρι πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡλία, ποὺ ἀναμένουν πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ Γιαχβέ. Ἐπίσης στὴν ἀναβίωση τῆς ἀπελευθέρωσης σημαντικὸς εἶναι μέχρι σήμερα ὁ διάλογος τοῦ πατέρα-οικοδεσπότη μὲ τέσσερις διαφορετικοὺς χαρακτήρες παιδιῶν του: τὸν σοφὸ (πρβλ. Πέτρο), τὸν κακὸ (πρβλ. Ἰούδα), τὸν ἀπλὸ καὶ ἐκείνον ποὺ ἀκόμη δὲν γνωρίζει νὰ ἐρωτᾷ (πρβλ. τοὺς διαλόγους τοῦ Κυρίου στὸ *Κατὰ Ἰωάννην* 14). Τέλος, ὡς σημειωθεῖ ὅτι στὸ Τελευταῖο (τὸ ὀνομαζόμενον καὶ Μυστικὸ) Δεῖπνο τοῦ Ἰησοῦ δὲν συμμετέχουν οἱ γυναῖκες μαθητρίες (ὅπως ἀντιθέτως συμβαίνει στὸ πασχαλινὸ δεῖπνο τῶν Ἰουδαίων) καὶ δὲν σημειώνεται ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὰς ἡ βρώση τοῦ πασχάλιου ἀμνοῦ. Ἐπίσης εἶναι ἡ γνωστὴ ἡ διαφωνία τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὅχι μόνο γιὰ τὰ ἀκριβῆ ἰδρυτικὰ λόγια τῆς Εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἐὰν τελέστηκε τὸ βράδυ τῆς Παρασκευῆς ἢ τῆς Πέμπτης μὲ ἔνζυμο ἢ ἄζυμο ἄρτο. Σημειωτέον ὅτι στὸ ἰουδαϊκὸ Πάσχα μέχρι σήμερα ὑπάρχουν καὶ τρεῖς ἄρτοι (Μαζὸθ) πρὸς τιμὴν τῶν ἱερέων, τῶν φαλτῶν τοῦ ναοῦ-τῶν λευϊτῶν (σὲ αὐτὸ ἔχομε κλάση) καὶ τέλος ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ. Ἐπίσης στὸ ἰουδαϊκὸ Πάσχα πλένουν

Ἀνάσταση τοῦ πάσχοντος Υἱοῦ, τοῦ προϋπάρχοντος τῆς δημιουργίας Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἡ συμπόρευση μαζί Του καὶ μέσω τοῦ Βαπτίσματος καὶ μέσω τοῦ καινοῦ ἡθους, ποῦ Ἐκεῖνος βίωσε καὶ δίδαξε, «τελειώνει» (ὀλοκληρώνει) μὲ παράδοξο τρόπο τὸ μεγάλο ἀφήγημα τῶν Γραφῶν καὶ ἐκπληρώνει τὶς Ὑποσχέσεις τῆς Π.Δ.

Τρία τινὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθοῦν προτοῦ ἀναπτύξουμε τὸ θέμα μας, καθὼς δὲν τυγχάνουν ἀπὸ τοὺς ἐρμηνευτὲς τῆς δέουσας προσοχῆς μὲ ἐπιπτώσεις στὸν ὑπομνηματισμό:

1. Ἡ *Πρὸς Ῥωμαίους* εἶναι μία βαθιὰ εὐχαριστιακὴ Ἐπιστολή, ἀν καὶ δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὴ θεία Εὐχαριστία: Αὐτὸ ποῦ χαρακτηρίζει τὸ συγκεκριμένο ἔργο εἶναι ὅτι οἱ τέσσερις μεγάλοι πυλώνες τῆς θεματολογίας του κινοῦνται σὲ δοξολογικὸ πλαίσιο, ἐνῶ καὶ σὲ σημειοκλειδιὰ τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοποθετοῦνται ἐκπληκτικὲς δοξολογίες πρὸς τὸν Κύριο καὶ Θεό (8, 35-39: *τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; [...]* 11, 33-36: *Ἦ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ [...]* πρβλ. 5, 5: *ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν [...]*). Ὁ Π., ὁ ὁποῖος στὴν Εἰσαγωγή προβάλλει ὡς ἔχων αὐθεντία «σκλάβος Χριστοῦ Ἰησοῦ» (1, 1) καὶ στὸν Ἐπίλογο (15, 26) «ὑπογράφει» ὡς «*ιερᾶς-λειτουργός*» (καθὼς κηρύττει ποικιλοτρόπως τὸ Εὐαγγέλιο, ὥστε τὰ ἔθνη-γχόγιμ νὰ ἀναφέρουν ὡς «*πρόσφορα*» τὶς ὑπάρξεις τους)²⁷, ἤδη στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐκτενοῦς Προοιμίου, ὡς «*γέφυρα ἐπικοινωνίας*» μὲ τοὺς παραλήπτες (Ἰουδαιοχριστιανοὺς καὶ Ἐθνικοχριστιανοὺς) χρησιμοποιοεῖ μία χριστολογικὴ Ὁμολογία Πίστewος (*Credo*)²⁸, ἡ ὁποία προφανῶς ἦταν σὲ

τὰ χέρια τοῦ Οἰκοδεσπότη (ποῦ θεωρεῖται βασιλεὺς σὲ ὅλο τὸ τελετουργικό), ἐνῶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἰησοῦ πλένει ἐκεῖνος καὶ μάλιστα τὰ πόδια τῶν μαθητῶν του. Sch. Ben-Chorin, *Bruder Jesus. Der Nazarener in juedischer Sicht*. Deutsche Taschenbuch, Muenchen 1988, 137-140. Στὸ τέλος τοῦ δείπνου τρώγεται ἓνα κομμάτι ψωμὶ ποῦ ὀνομάζεται *afikoman* (ἴσως ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ ὄρο *ἐπικώμιον*), ποῦ παραπέμπει στὸ «*ἀφήχομαι*», ἤτοι στὸν Ἐρχόμενο.

27. 15, 16: «*ἐρουρογοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ πρόσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι ἁγίῳ*».

28. 1,2-4: «*ὁ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ / τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα / τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, / Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν*». Ἀνάλυση αὐτῆς καὶ ἰδίως τοῦ ὀρισθέντος βλ. στὸ ἄρθρο μας: «Ἡ Ἀρχέγονη Χριστολογία», *ΕΕΘΣΠΘ* 12 (2002), σσ. 79-91. Τμητικὸ Ἀφιέρωμα στὸν

χρήση στη λατρεία. Καί στον Ἐπίλογο (ὄχι μόνον ὀλόκληρου τοῦ βιβλίου ἀλλὰ καί τοῦ ἀ' τμήματος τῆς Ἐπιστολῆς) παραθέτει ἕνα κρεσέντο δοξολογιῶν. Ἡ θεμελιώδης-προπατορική ἁμαρτία τῆς ἀνθρωπότητας ἔγκειται στοῦ ὅτι, ἐνῶ οἱ βροτοὶ γεύθηκαν ἕνα εἶδος ἀποκαλύψεως, «οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἠὲ χαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνητος αὐτῶν καρδιά»²⁹. Σημειωτέον ὅτι ἐν προκειμένῳ τὸ «δοξάζω» σημαίνει καὶ «νομίζω, θεωρῶ, ἀντιλαμβάνομαι» (ἐκ τοῦ ρ. *δοκέω/-ῶ*)³⁰.

2. Τὴν *Πρὸς Ῥωμαίους* τὴν κατανοεῖ ὁποῖος τὴν ξαναδιαβάσει «ἀριστερόστροφα» (ἀπὸ τὸ τέλος πρὸς τὴν ἀρχή), ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἑβραϊκὰ καὶ κατ' ἐξοχὴν μὲ τὸ σχέδιο – τὴν οἰκονομία (τὸ «μάνατζμεντ») τοῦ Θεοῦ γιὰ ἐμᾶς τοὺς βροτούς. Ἐνα ἀπὸ τὰ σύγχρονα συμπεράσματα τῆς ἔρευνας, τὸ ὁποῖο θὰ ἀποδειχθεῖ ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ ἐργαλεῖο, εἶναι τὸ ἐξῆς: τὰ τελευταῖα ἐπτὰ κεφάλαια τῆς Ἐπιστολῆς, τὰ ὁποῖα ὀμιλοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν Ἑβραίων καὶ τὸ «ἦθος»/ἔθος τῶν πρώτων ἀκροατῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ῥωμ., δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς Ἐπίμετρα/ Προσθήκες, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ δομικὰ στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου καὶ ἄρα τοῦ μηνύματός της³¹. Τελικὰ ἐπὶ τῆ βάσει αὐτῶν ἐρμηνεύεται ὅλη ἡ Ἐπιστολή, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀναΓνωσθεῖ ὡς μία ἐνιαία Συμφωνία (= Κοντσέρτο)³² ἀποτελούμενη ἀπὸ τέσσερα μέρη καὶ ρεφραῖν τὸ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ / ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἦθος/ἔθος τῶν Χριστιανῶν καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας ἀποτελεῖ βασικὸ μέλημα τῆς ἐπιστολῆς διαφαίνεται καὶ κατωτέρω στὴν ἀνάλυση τῶν κεφαλαίων (5-7).

²⁹ Ὁμότιμο Καθηγητὴ Νικ. Ματσούκα. Περιέχεται στὸν συλλογικὸ τόμο: Σ. Δεσπότης (ἐπιμ.), *Βιβλικὲς Μελέτες. Ἡ Καινὴ Διαθήκη στὸν 21ο αἰ.*, Τόμ. Α', ἐκδ. Ἰθως, Ἀθήνα 2005, *ad loc.*

²⁹ Ῥωμ. 1, 21 // Σοφ. Σολ. 13.

³⁰ Καὶ τὸ «ἠλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ [...]» στοῦ 1, 23 ἐξηγεῖται ὡς ἐξῆς: «ἀντικατέστησαν τὴν μορφήν τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ μὲ ὁμοίωμα τῆς μορφῆς τοῦ θνητοῦ ἀνθρώπου». Βλ. Ν. Σωτηρόπουλος, *Ἑρμηνεῖα Δυσκόλων Χωρίων τῆς Γραφῆς*, Τόμ. Α', Ἀθήνα 1985, σσ. 166-167.

³¹ N. T. Wright, *Ἀπόστολος Παῦλος*, σσ. 392-415 (ιδίως 407-410).

³² N. T. Wright, *Paul and the Faithfulness of God*, SPCK/Fortress, London/Minneapolis 2013, 1012.

3. *Ἡ Πρὸς Ῥωμαίους*, πρώτη στὸ Σῶμα τῶν παύλειων, ἔχει ἐρμηνευθεῖ βάσει τῆς ἔμφασης εἴτε στὰ κεφ. 1-3 (Λούθηρος³³) εἴτε στὰ κεφ. 9-11 (Νέα Παύλεια Προοπτική). Στὴν ὀρθόδοξη Ἀνατολὴ ἤδη οἱ Ἑλληνες Πατέρες τὴν προσεγγίζουν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κεφ. 5-8³⁴. Συνεπῶς ἡ κατωτέρω ἀνάλυση³⁵ ἀποκτᾶ ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν κατανόηση ὁλόκληρου τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖο, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, δὲν μετέφερε ἀπλῶς ἀλλὰ καὶ ἐξήγησε μία γυναίκα, ἡ διάκονος τῶν Κεγχρεῶν Φοίβη.

A. Τὰ Ῥωμ. 5-6³⁶

Τὰ συγκεκριμένα κεφ., ὅπως ἤδη τονίσθηκε, εἶναι ἐν μέρει γνωστὰ στὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς σὲ αὐτὴ τὴν ἐνότητα ἐντάσσεται τὸ ἀποστολικὸ ἀνάγνωσμα, ποὺ ἔπεται τῆς Βαπτίσεως καὶ τοῦ Χρίσματος. Σημειωτέον ὅτι ἡ Βάπτισμα κατὰ τοὺς περισσοτέρους ὀρθοδόξους (ὄχι ὅμως καὶ τὴν πατερικὴ παράδοση) ἀπαλείφει τὸ

33. Βλ. Σ. Δεσπότη, «Συμβολὴ στὴ “Νέα Προοπτικὴ τοῦ Λουθήρου” κατὰ τὸν 21ο αἰ. στὸν Ὀρθόδοξο Χῶρο (Παρατηρήσεις στὴ Μετάφραση τοῦ Ῥωμ. 9-11)», *Ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ Θεολογία ἀπὸ τὸν 19ο στὸν 21ο αἰῶνα*, ἐκδ. Ἔννοια, Ἀθήνα 2019, σσ. 505-514. Βλ. καὶ *Πρακτικὰ Ἐπιστημονικῆς Ἡμερίδας «Μεταρρύθμιση καὶ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία: Διάλογος καὶ ἀντίλογος πέντε αἰῶνων»*, Κοσμητεία Θεολογικῆς Σχολῆς, Ἀθήνα 2019, σσ. 17-23. Εἶναι ἔργο ἀνοιχτὸ στὸ διαδίκτυο: <http://deantheol.uoa.gr/proboli-ekdilwshs/praktika-episthmonikis-hmeridas-metarry8mish-kai-or8odo3h-ekklhsia-dialogos-kai-antilogos-pente-aionwn-dhmosia-hlektroniki-ekdossh.html>.

34. Ἡ παρατήρηση ἀνήκει στὸν ἀδελφό μου Ἀθ. Δεσπότη. Βεβαίως καὶ δὲν εἶναι ἀπολύτως σωστὴ ἡ παραδοχὴ ὅτι ὁ Π. στὰ κεφ. 1-3 σκέπτεται μὲ ὄρους δικανικοῦς, ἐνῶ στὰ 5-8 μὲ ὄρους κοινωνίας-μετοχῆς. Οὐσιαστικά, ὅπως ἀποδεικνύει καὶ ὁ Ν. Τ. Wright, σὲ ὅλο του τὸ ἔργο σκέπτεται ἐπὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων τῆς Διαθήκης.

35. Γιὰ τὴν πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ βλ. τὴ μονογραφία Π. Ἀνδριοπούλου, *Ὁ Ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς χάριτος κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον*, Ἀθήνα 1969. Χρ. Βούλγαρης, *Ἐρμηνευτικὸν Ὑπόμνημα εἰς τὴν Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου Παύλου*, Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2015. Οἱ συχνῆς παραπομπές στὸν Βόλτερ, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκδώσει καὶ τὸ τελευταῖο ὑπόμνημα τῆς Ῥωμ. στὸν διεθνή χῶρο, ἀφείλονται στὸ γεγονός ὅτι ἡ παρούσα μελέτη οὐσιαστικά εἶναι προἰὸν τῆς συνεργασίας μαζί του στὸ πλαίσιο ὑποτροφίας ποὺ δόθηκε στὸν ὑπογράφοντα ἀπὸ τὴ DAAD.

36. Ἀναφορικά μὲ τὸ κεφ. 6 καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. τὴ μονογραφία: Χρ. Καρκακόλης, *Ἄμαρτία – Βάπτισμα – Χάρις* (Ῥωμ. 6,1-14), ὁ.π. Ἀναφορικά μὲ τὴ βιβλιογραφία τῆς τελευταίας δεκαετίας βλ. τὸ ἔργο στὴν ἐπόμενη ὑποσημείωση.

προπατορικό ἀμάρτημα, πού «κληρονομήθηκε» ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ σὲ κάθε ζῶον θεούμενο. Ὅντως στὸ κεφ. 5, πού μᾶλλον συνιστᾷ τὴν εἰσαγωγὴ αὐτῆς τῆς ἐνότητας, παραλληλίζεται ὁ Ἀδὰμ μὲ τὸν Κύριο Ἰησοῦ³⁷ καὶ στὰ κεφ. 5-6 ἡ «ἀμαρτία» ἐπιλέγεται ὡς ὄρος γιὰ νὰ ἀποδώσει αὐτὸ πού τὰ Εὐαγγέλια ὀνομάζουν «Βασιλεία – Κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ» / Βάαλ Ζεβούβ (τὰ Συνοπτικά) ἢ/καὶ «Κόσμος» (Ἰω.). Αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς ἀμαρτίας συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸν θάνατο: «τὸ δὲ κέντρον (= κεντρί) τοῦ θανάτου ἢ ἀμαρτία, ἢ δὲ δύναμις τῆς ἀμαρτίας ὁ Νόμος» (Α΄ Κορ. 15, 56). Αὐτὴ παρεισήλθε μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀδὰμ καὶ οὐσιαστικᾶ συνιστᾷ τὴν «ἀτμόσφαιρα» στὴν ὁποία γεννᾶται κάθε πλάσμα καὶ τὸ «θανατώνει», ἀκόμη καὶ πρὶν δοθεῖ στὸ φλεγόμενο ὄρος Σινᾶ ἢ Τορά (430 ἔτη μετὰ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, σύμφωνα μὲ τὸ Γαλ. 3, 17): «Ὅταν ὁ Π. συλλογίζεται τὴν ἀμαρτία, τὸ κάνει σὲ συσχετισμὸ πρὸς τὸν Νόμο (πρβλ. Ρωμ. 5, 12-14, 20· 7, 7-25· Γαλ. 3, 21-22). Δὲν ταυτίζει ὅμως τὴν ἀμαρτία μὲ τὴν παράβαση τοῦ Νόμου. Τονίζει συνεχῶς ὅτι ἡ ἀμαρτία ὑπάρχει ἀνεξάρτητα τοῦ Νόμου καὶ ὑπῆρξε ἤδη στὸν κόσμον πρὸ τοῦ Νόμου, τουτέστιν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ. Ὁ Νόμος ὑπάρχει ἀπὸ τὸν Μωυσῆ. Στὸ Ρωμ. 5, 12-14 μάλιστα ὁ Π. κάνει διάκριση ἀνάμεσα στὴν ἀμαρτία καὶ μία ἰδιαίτερη μορφή ἀμαρτίας, τὴν παράβαση μιᾶς Ἐντολῆς: ἡ ἀμαρτία κυριαρχοῦσε μεταξὺ Ἀδὰμ καὶ Μωυσῆ, τὴν ἐποχὴ δηλ. πού δὲν ὑπῆρχε καμμία ἐντολή, τὴν ὁποία θὰ μπορούσε κάποιος νὰ παραβεῖ. Αὐτὸ εἶναι κατανοητὸ ἀπὸ τὸν θάνατο πού κυριαρχοῦσε καὶ αὐτὴν τὴν περίοδο. Ὁ Π. προϋποθέτει λοιπὸν ὅτι ὑπῆρχε μία μορφή ἀμαρτίας, ἡ ὁποία δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν παράβαση ἐντολῆς. Αὐτὴ τὴ μορφή εἶχε ἡ ἀμαρτία στὴν περίπτωση τοῦ Ἀδὰμ καὶ μετὰ πάλι ἀπὸ τότε πού παραδόθηκε ὁ Νόμος στὸν Μωυσῆ»³⁸.

37. N. Meyer, *Adam's Dust and Adam's Glory: Rethinking Anthropogony and Theology in the Hodayot and the Letters of Paul*, Brill, Boston 2016.

38. M. Wolter, Ἡ Ἀμαρτία σύμφωνα μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Συζητώντας μὲ τὸν Ἀπόστολο τῶν Ἐθνῶν Παῦλο καὶ τὸν René Girard, Department of Social Theology and the Study of Religions, Athens 2019, *ad loc* (ἔργο ἀνοικτῆς πρόσβασης στὸ Διαδίκτυο, ὅπως καὶ ἄλλα ἀφιερῶματα στὸν Π.). Ὁ ἴδιος συγγραφέας ἔχει συγγράψει διατριβὴ μὲ θέμα: *Rechtfertigung und zukünftiges Heil. Untersuchungen zu Röm 5, 1-11* (= BZNW 43), de Gruyter, Berlin/New York 1978. Τελευταία κυκλοφορήθηκε ἡ μονογραφία του: *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*. Neukirchen-Vluyn 2011 (englische Übersetzung: *Paul. An Outline of his Theology*, translated by R. L. Brawley, Waco, TX 2015) καὶ *Υπόμνημα στὴν Πρὸς Ῥωμαίους: Der Brief an die Römer*, Neukirchen-Vluyn 2014-2019.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι οι άνθρωποι θεωρούνται από τον Π. ανεύθυνοι. Ήδη στην εισαγωγή της *Ρωμ.* οι άνθρωποι (σε πληθυντικό) αυτοβούλως δεν δόξασαν ούτε ευχαρίστησαν τον Θεό (1, 21), αν και έχουν τον Νόμο γραπτό στην καρδιά τους (2, 15), ενώ αντίθετως ο Άβραάμ, μετά από την «πτώση», πέτυχε με την πίστη του να γίνει «φίλος» Του (κεφ. 4).

Με τα κεφ. 6-8 ο Σαῦλος κατ' ἀρχὰς θέλει να ἀπαντήσει στην παρερμηνεία τοῦ κηρύγματός του, ὅτι δηλ. «καταργώντας» τὸν Νόμο εἰσάγει τὸ ἦθος τῆς «ἀχαλίνωτης» ἐλευθερίας (πέρα ἀπὸ κάθε φραγμό)³⁹. Ἔτσι ἡ συγκεκριμένη ἐνότητα στην καρδιά τῆς *Ρωμ.* ἀρθρώνεται με τρόπο ποιητικό-ἀρμονικό μέσω ἐρωτημάτων, τὰ ὁποῖα ὡς ἀπάντηση ἔχουν τὸ ἰσχυρὸ *Μὴ Γένοιτο* (= τὸ ἀντίθετο δηλ. τοῦ «Ἀμήν»). Μονίμως ἔπεται ἓνα ρῆμα, ποὺ σχετίζεται με τὴ γνώση τῶν παραληπτῶν, οἱ ὁποῖοι διαθέτουν τέτοια, παρὰ τὴν ἀσθένεια τῆς σαρκός:

Ρωμ. 6, 1-3:

Α. Τί οὖν ἐροῦμεν;
 Ἐπιμένωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ;
 Μὴ γένοιτο!
 οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;
³ Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι [...];

Ὁ β' τόμος μάλιστα εἶναι ἀφιερωμένος στοῦ Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ τῆ Θεολογικῆ Σχολῆ.

39. Ἀθ. Δεσπότης, *Ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία τῆς ἐννοίας ἐλευθερία στοῦ Ρωμ. 6-8. Ἀνθρώπινο Πρόσωπο καὶ ἦθος στην Καινὴ Διαθήκη. Ἡ Κ.Δ. στὸν 21ο αἰ., Τόμ. Β', Βιβλικὲς Μελέτες στὴ Βιβλικὴ Ἠθική*, ἐκδ. Ἄθως, Ἀθήνα 2008, σσ. 397-413: Θὰ μπορούσε τὸ σχόλιο τοῦ Παύλου στοῦ 6,1 «Τί οὖν ἐπιμένωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ;» νὰ εἶναι μία ρητορικὴ ἐρώτηση, ἡ ὁποία ταιριάζει ἀπλῶς στοῦ ὕψος καὶ στὴ δομὴ τοῦ φιλολογικοῦ εἴδους τῆς διατριβῆς. Ὅμως ἤδη στοῦ *Ρωμ.* 3,8 εἶχε ἀναφερθεῖ ὁ Παῦλος στοῦ γεγονὸς ὅτι μερικοὶ τὸν συκοφαντοῦσαν μετὰ τὸ πρόσημα ὅτι διδάσκει μία ἠθικὴ ἐλευθεριότητα «καθὼς βλασφημοῦμεθα καὶ καθὼς φασίν τινες ἡμᾶς λέγειν ὅτι ποιῶμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ; ὣν τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστιν». Προφανῶς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ ἐκκινώντας προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει στὴν ἀρχὴ τοῦ *Ρωμ.* 6 ὅτι στοὺς βαπτισμένους ἢ προσήλυτους στὴ νέα πίστη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχει καμμία ἀντινομία μεταξύ τῆς νέας ὑπαρξιακῆς τους καταστάσεως καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τους σὲ θέματα καθημερινῆς ζωῆς καὶ ἠθικῆς. Τὸ νὰ βαπτίζεται κανεὶς καὶ νὰ ἀπολαμβάνει τοῦ ἀγαθοῦ τῆς δικαιοσύνης ἐν Χριστῷ σημαίνει νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν κατάστασι τοῦ ἀποξενωμένου ἀπὸ τὸν Θεὸ ἄνθρωπου καὶ νὰ φέρει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ρωμ. 6, 15-16:

Β. ¹⁵ Τί οὖν;
Ἀμαρτήσωμεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ Νόμον ἀλλὰ ὑπὸ Χάριν;
Μὴ γένοιτο!
¹⁶ οὐκ οἴδατε ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν,
[Ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν]

Ρωμ. 7, 7-8:

Γ. Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, γινώσκουσιν γὰρ νόμον λαλῶ [...]
Τί οὖν ἐροῦμεν;
ὁ Νόμος ἁμαρτία;
Μὴ γένοιτο!
¹² Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν
¹³ εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν
εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.

1. Ἐνα ἐντυπωσιακὸ στοιχεῖο στὴν ἀνωτέρω περικοπὴ εἶναι ἡ χρῆση τοῦ μοτίβου τοῦ ἐκούσιου θανάτου⁴⁰, ἐνὸς γεγονότος ποὺ ἤδη συνέβη ἅπαξ διὰ παντὸς στὸ παρελθὸν μέσῳ τῆς ὑπακοῆς ἐκ καρδίας στὸν τύπο τῆς διδασχῆς (6, 17) καὶ τῆς «ἀλλαγῆς σελίδας» στὸ βιογραφικὸ τῶν πιστῶν. Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ χρῆση ρημάτων ἀορίστου χρόνου στὰ δύο πρῶτα κεφ. 5-6: οἱ πιστοὶ – «οἱ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ» (Γαλ. 5, 16), μέσῳ τοῦ ἐμβαπτίσματος στὸ ὕδωρ, τὸ σύμβολο τοῦ «Χάους», διακήρυξαν πρὸς πᾶσα κατεύθυνση ὅτι ὁ κοσμικὸς Ἐαυτὸς μὲ τὰ πάθη, τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὴν ἀλαζονεία του (δηλ. ἡ «σάρκα») πέθαναν καὶ μάλιστα σταυρώθηκαν («ἐξέπνευσαν» μὲ τὸν πλέον ἐπώδυνο θάνατο) καὶ συντάφηκαν. Σημειωτέον ὅτι, ἔστω καὶ ἂν ἡ

40. Βόλτερ, Ἀμαρτία, σ. 70: «Ὁ Π. συνθέτει τὶς δύο αὐτὲς δύο προϋποθέσεις ἀναφέροντας: ὁ θάνατος αὐτὸς ποὺ οἱ βαπτισμένοι συμβολικὰ βίωσαν ὡς μετοχὴ στὸν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ, εἶναι ἀκριβῶς ὁ θάνατος τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὸν ὁποῖο ἀπαιτεῖ ἡ ἁμαρτία! Ἀπὸ αὐτὸ ἐξάγεται ὅτι ἡ ἀπαίτηση τῆς ἁμαρτίας γιὰ θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἐκπληρώνεται καὶ ταυτόχρονα ἡ ἴδια ἡ ἁμαρτία λαμβάνοντας αὐτὸ ποὺ τῆς ἀρμόζει (τὸν θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ), δὲν ἔχει πλέον κανένα δικαίωμα σὲ αὐτοὺς ποὺ βαπτίσθηκαν στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ἀκριβῶς αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Π. ὅταν στὸ στ. 7 ἀναφέρει: ὁ γὰρ ἀποθανῶν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ὁ βαπτισμένος δὲ βρίσκεται πλέον ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ἁμαρτίας ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐγκαινιάσει μία νέα ζωή».

φωνή τῶν περισσοτέρων ρημάτων δὲν εἶναι ἐνεργητική, ἢ βούληση τοῦ ἀνθρώπου καὶ μετὰ τὴν πτώση του ἀποδεικνύεται ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἔχει ἀκυρωθεῖ ἔνεκα «κληρονομικότητας», ἀλλὰ παραμένει καθοριστική γιὰ τὴν ἐπιλογή αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐκούσιου θανάτου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπόλυτα διαφορετικὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ συνοδεύει τὴν ἁμαρτία, καθὼς ἀποτελεῖ τὸ προστάδιο τῆς ἀναγέννησης καὶ ἐν τέλει τῆς ἀφθαρτοποίησης. Αὐτὸ τὸ γεγονός ὑπογραμμίζεται (α) ἄμεσα στὴν καρδιά τῆς ἐνότητας, τὸ β, 17 («Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασχῆς») καὶ (β) ἔμμεσα μὲ τὸ ἐπαναλαμβανόμενον «γνωρίζετε» στὸ προαναφερθὲν κείμενο.

2. Συνεπῶς ὁ Π. τονίζει ὅτι οἱ ἀκροατές του συνειδητὰ καὶ ἐκούσια ἐπέλεξαν νὰ ἀλλάξουν ζωὴ γιὰ νὰ μοιραστοῦν κατ' ἀρχὴν καὶ κατ' ἀρχὰς μέσῳ τοῦ βαπτίσματος τὸν ἐξευτελιστικὸ καὶ ἐπώδυνο θάνατο τοῦ Κυρίου τους, ὥστε ὁ «παλιάνθρωπος Ἐαυτός» (ἢ «σάρκα») νὰ καρφωθεῖ ὀριστικά καὶ ἀμετάκλητα στὸ ξύλο⁴¹. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὅμως δὲν ἔγιναν «ἐλεύθεροι»-αὐτόνομοι (μὲ τὴ νευτερικὴ χροιά τοῦ ὄρου), ἀλλὰ δοῦλοι-σκλάβοι ἐνὸς ἄλλου ἀφεντικοῦ, ὁ ὁποῖος πλέον εἶναι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὁ σαρκωθείς καὶ ἐξευτελισθεὶς Γιαχβέ. Ἀντιθέτως⁴² ἢ ἀνάσταση τῶν ἰδίων συνιστᾶ κατ' ἐξοχὴν ἀντικείμενο τῆς μελλοντικῆς-ἐσχατικῆς⁴³ πραγμάτωσης. Ἐξ οὗ καὶ ἡ χρῆση μέλλοντος μαζί μὲ ἐκείνη τοῦ ἀορίστου. Ἀκόμη καὶ τὸ βαπτισματικὸ «Χριστὸν ἐνεδύσασθε» τοῦ Γαλ. 3, 27, τῆς ἐπιστολῆς δηλαδὴ ἡ ὁποία, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, συνιστᾶ «προσχέδιο» τῆς Ρωμ., σὲ αὐτὴν (τὴν Πρὸς Ρωμαίους) ἀποτελεῖ ζητούμενο στὸ μέλλον (13, 14)⁴⁴.

41. Πρβλ. Γαλ. 5, 24-26: «οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ [Ἰησοῦ] τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασιν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. μὴ γινώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλοῦμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες». Γαλ. 6, 14-17: «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται ἀγὼ κόσμῳ. Τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω».

42. Ἀντίθετα φαίνεται νὰ ἰσχυρίζεται ἡ Κολ. 2, 11-12: «Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν».

43. Ἐπιλέγεται ὁ συγκεκριμένος ὅρος ἀντὶ τοῦ ὄρου «ἐσχατολογικῆς», γιὰ νὰ δηλωθοῦν τὰ τελικὰ Ἔσχατα.

44. «ἀλλὰ ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τῆς σαρκός πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε

3. Οί προστακτικές του Π., οί όποιες στο κεφ. 6 ακολουθοῦν τήν όριστική σέ β' πλέον πληθυντικό, άφοροῦν κυρίως στοὺς ἐξ ἔθνῶν Χριστιανούς, πού μεταστράφηκαν ἀπό ἓνα πεδίο σκότους καί διαφθορᾶς σέ ἓνα «ἐναλλακτικό» ἤδη ἀλλά ὄχι ἀκόμη. Αὐτές (οί «προστακτικές») ὀφείλονται στο γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀκόμη «κουβαλάει» τὸ σῶμα τῆς θνητότητας, τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός. Ἄν καί ὁ βαπτισμένος δηλ. εἶναι ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τὸ κράτος/τὴν κυριαρχία τῆς ἁμαρτίας, ἡ ἁμαρτία ὡς τέτοια δὲν ἔχει ἐξοστρακισθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀφοῦ ἀκόμη ὑφίσταται καί προσπαθεῖ νὰ ὑποτάξει τοὺς ἀνθρώπους: «Συνιστᾶ συνεπῶς ἀκόμη γιὰ τοὺς βαπτισμένους ἓναν κίνδυνο καί μάλιστα γιὰ τὸν ἐξῆς ἀπλούστατο λόγο: ἡ πραγματικότητα τῆς ἀποδυνάμωσης τῆς ἁμαρτίας κατὰ τὴ βάπτισι σχετίζεται μὲ τὴν πίστι καί ὄχι μὲ τὴ σωματική ὑπαρξη: Οἱ βαπτισμένοι δὲν πεθαίνουν σωματικά, ἀλλὰ στο ἐπίπεδο τῆς σωματικότητας ζοῦνε ἀκριβῶς ὅπως καί προηγουμένως. Ἐν προκειμένῳ ὑπάρχει λοιπὸν μία συνέχεια μεταξὺ τοῦ Τότε καί τοῦ Τώρα καί ἀκριβῶς αὐτὴ εἶναι ἡ θέση, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τὸν Π., προκαλεῖ τὸν κίνδυνο ὁ βαπτισμένος καί πάλι νὰ ὑποταχθεῖ στο κράτος τῆς ἁμαρτίας (αὐτὸ ἀλλάζει μόνον ὅταν κατὰ τὴν ἀνάστασι ἐκ τῶν νεκρῶν ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τοῦτο τὸ σῶμα). Συνεπῶς οἱ χριστιανοί, σύμφωνα μὲ τὸν Π., εὐρίσκονται σέ μία κατάσταση πού εἶναι ἀνοικτή: ἀπελευθερώθηκαν ἀπὸ τὴ δυναστεία τῆς ἁμαρτίας ἀλλὰ ὄχι καί ἀπὸ τὸν κίνδυνο νὰ περιπέσουν καί πάλι ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς»⁴⁵.

4. Συνεπῶς ὁ προηγηθεὶς ἐκούσιος θάνατος συνεπάγεται μέσω τοῦ «οὔν» τοῦ 6, 12 ἓνα καινὸ ἔθος/ἦθος στο παρόν. Οἱ πιστοὶ ὀφείλουν νὰ ἐνεργοῦν-νά «περιπατοῦν» μὲ τὴν αἴσθησι ὅτι τὰ μέλη τους «παρουσιάζονται» ὡς ὄπλα «δικαιοσύνης»-ἀρετῆς γιὰ νὰ καρποφορήσουν ζωὴ. Αὐτὴ τὴ ζωὴ δὲν θὰ τὴν ἀπολαύσουν στο «ἐδῶ καί τὸ τώρα», ἀφοῦ τὸ χαρακτηριστικὸ ἰδίωμα καί τοῦ ἴδιου τοῦ Π. καί ὄλων τῶν χριστιανῶν εἶναι νὰ λιτανεύουν στο παρόν τὴ «νέκρωσι» χάριν τῶν «ἄλλων» (καί τῶν ἀσθενῶν ἐντὸς Ἐκκλησίας καί ὅσων βρῖσκονται «ἐκτός») – τὸν ἐξευτελισμὸ τοῦ Χριστοῦ, ἦτοι τοῦ Ἰουδαίου Μεσσία, καθὼς ὁ Π. δὲν χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο (Χριστός) ἀπλῶς ὡς

εἰς ἐπιθυμίας».

45. Βόλτερ, Ἄμαρτία, σ. 70.

ὄνομα, ἀλλὰ κυριολεκτικά (Γαλ. 6, 17)⁴⁶: Ὁ Π., «χρησιμοποιώντας τὴ ρητορική παράδοση καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς δημηγορίας⁴⁷, ἀναπτύσσει τὴ διδασκαλία του σὲ δύο ἄξονες-κατευθύνσεις: ἀπὸ τὴ μία προτρεπτικά, παροτρύνοντας τοὺς ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς του νὰ ἐπιδείξουν μία συγκεκριμένη συμπεριφορὰ σὲ σχέση μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ μὲ τὸν κόσμο, ὥστε νὰ γίνῃ αἰσθητὴ ἢ νεοαποκτηθεῖσα ταυτότητα, ἢ καινὴ ὑπαρξὴ τους τὸ ὅτι δηλ. πλέον δὲν κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ἀντιστοίχως ἀποτρεπτικά οἱ παραλήπτες παροτρύνονται νὰ μὴν τελοῦν/ἐνεργοῦν πλέον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας. Ὁ πραγματολογικὸς σκοπὸς καὶ τῶν δύο εἶναι ταυτόσημος, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ ἀνάπτυξη καὶ ἐφαρμογὴ τῶν συνεπειῶν τοῦ βαπτίσματος στὴν ὑπαρξὴ τῶν βαπτισμένων. Ἡ ἀναφορὰ στὴν ἁμαρτία στὸ 6, 12-23 λειτουργικὰ ἐρμηνεύεται ὡς μεταβαπτισμαῖα ὑπόμνηση/νουθεσία. Ἐνέχει ρητορικὰ ἔμφαση καὶ ἀποσκοπεῖ στὴν ὑπογράμμιση τῆς ἀναγκαιότητος ἢ ἐπιτευθεῖσα ἀλλαγὴ νὰ «μεταφραστεῖ» σὲ ζωὴ. Ὁ Π. δὲν ἀναφέρει τὸ πῶς συγκεκριμένα αὐτὸ θὰ ἐπιδειχθεῖ. Παρουσιάζει τὴ ζωὴ τῶν βαπτισμένων ὡς ἓνα πεδίο ἐλεύθερο ἀπὸ τὴν ἐπίδραση καὶ τὴ δύναμη τῆς ἁμαρτίας. Τὸ ζητούμενο γιὰ τοὺς χριστιανοὺς εἶναι ποτὲ νὰ μὴν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ αὐτὸ τὸ πεδίο»⁴⁸.

46. Βλ. ἐπίσης Β΄ Κορ. 4, 7-8: «Ἐχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἢ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν ἔν παντὶ θλιβόμενοι ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι, ἀπορούμενοι ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι» 5, 1-5: «Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἢ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες, εἴ γε καὶ ἐκδυσάμενοι οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν, βαρούμενοι, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός, ὁ δοὺς ἡμῖν τὸν ἄρραβῶνα τοῦ Πνεύματος». Φιλ. 3, 10-11, 21: «τοῦ γινῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ [τὴν] κοινωνίαν [τῶν] παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, ¹¹εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. [...] ²¹ὁ μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα.

47. Περὶ τῆς μάλλον ἀδόκιμης χρήσης τοῦ ὄρου «δημηγορία» στὰ σημερινὰ ὑπομνήματα (ὅπως καὶ τῶν ὄρων «ἐλληνορωμαϊκός» πολιτισμὸς καὶ «Κοινὴ» Ἑλληνικὴ), βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Χρ. Καραγκούνη, Greco Roman: <https://chrys-caragounis.com/research/studies.html>.

48. Βόλτερ, ὁ.π.

5. Ἐντυπωσιάζει ἐν προκειμένῳ ἡ στρατιωτικὴ ὁρολογία τοῦ Π. γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς ἀκροατὲς του σὲ ἐγρήγορη μάχη, ὥστε νὰ προσφέρουν ὅμως στοὺς «ἄλλους» «καρπούς» πνευματικούς (πράξεις δηλ. ποὺ πηγάζουν φυσικὰ ἀπὸ τὴν καινὴ κατάσταση ποὺ βιώνουν ἔχοντας κατακλυστεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ) καὶ ὄχι νὰ κάνουν ἐπίδειξη «ἔργων». Τὸ γεγονός ὅτι τὸ «παραστήσωμεν» ἀποκτᾶ στὸ Ρωμ. 6 τὴν «πολεμικὴ» χροιά ποὺ ἔχει στὴ νέα ἑλληνικὴ τὸ ρ. «παρασταίνω», σημαίνοντας ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὴν καθημερινὴ «ἐπίδειξη» τῶν ὄπλων (ποὺ ἐν προκειμένῳ εἶναι τὰ μέλη τῆς σάρκα) ὡς «συμβόλου ἐτοιμότητος»⁴⁹, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν παράλληλη περικοπὴ τῆς ἴδιας τῆς Ρωμ. 13, 11-14: «Καὶ τοῦτο εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα ἤδη ὑμᾶς ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι, νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. ἢ νῦν προέκοψεν, ἢ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, ἐνδυσώμεθα [δὲ] τὰ ὄπλα τοῦ φωτός· ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κόμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ, ἀλλὰ ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν»⁵⁰. Καὶ στὸ Γαλ. 5, 16-23, ὅπως καὶ στὸ Ρωμ. 7, 23,⁵¹ ὁ Π. ὑπαινίσσεται μάχη ποὺ διεξάγεται ἐντὸς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς: «Λέγω δέ, πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. ἢ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς· ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἵνα μὴ ἂ ἐὰν θέλητε ταῦτα ποιῆτε. εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. φανερὰ δὲ ἐστὶν τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστιν πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια [...].

49. Ἴσως ὁ Π. εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ ρήματος «παρίστημι» ὡς δηλωτικοῦ τῆς παρουσίας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου (Λουκ. 2, 22. Πρβλ. Πρ. 27, 23-24. Ξενοφ. Ἀνάβασις 6. I, 22).

50. Οὐσιαστικὰ καὶ τὸ Ρωμ. 6, 12 εἶναι παράλληλο τῆς ἐπικεφαλίδας τῆς «πρακτικῆς» Ἐνότητος, ἦτοι τὸ 12, 1-2: «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρῶν τοῦ θεοῦ παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν (α) ζῶσαν (β) ἁγίαν (γ) εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, (α) τὸ ἀγαθὸν καὶ (β) εὐάρεστον καὶ (γ) τέλειον».

51. Καὶ στὸ Ρωμ. 7, 23 θα μιλήσει γιὰ «ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσίν μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσίν μου».

καθώς προεῖπον ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη [...]». Πιθανὸν μάλιστα τὸ «βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν», πὸν ἀπαντᾶ καὶ στὸ βαπτισματικὸ Α΄ Κορ. 6, 9-11, ἀπὸ κάποιους ἀχροατῆς τῆς ἐπιστολῆς παραλληλίσθηκε μὲ τὴν «κληρονομία» γῆς-περιουσίας ἀπὸ ὅσους ἀποστρατεύονταν καὶ ἀποκτοῦσαν δικαίωμα νὰ ἐγκατασταθοῦν σὲ μία κολωνία-«ἀντίγραφο» τῆς Ρώμης. Ἄλλωστε καὶ ὁ ὅρος «ὀψώνια» στὸ 6, 23 (ἐνῶ πρὶν στὸ 6, 21 ὁμιλεῖ γιὰ «τέλος») παραπέμπει στὸν μισθὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοποθετεῖται σὲ ἀντιθετικὸ παραλληλισμὸ πρὸς τὸ «χάρισμα τοῦ Θεοῦ» πὸν εἶναι ζωὴ αἰώνιος.

B. Τὰ Ῥωμ. 7-8

Μία νέα ὑποενότητα συνιστοῦν τὰ κεφ. 7-8, ὅπου ὁ Π. δὲν θέτει στὸ ἐπίκεντρο τῆς πραγμάτευσής του τὸ κεντρὸ τοῦ θανάτου, τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ τὸν Νόμο, ὁ ὁποῖος παραδόξως συνιστᾶ τὴ δύναμη-τὴ ρώμη τῆς (Α΄ Κορ. 15, 55-56). Ἐξηγεῖ δηλ. ὁ ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν τὸ πῶς τελικὰ ὁ Νόμος πολλαπλασιάζει τὴν ἁμαρτία, ἂν καὶ ἐκεῖνος παραδόξως δὲν εἶναι μέγεθος ἀρνητικό, ἀλλὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο: «πνευματικό, καλό, ἅγιο» (7, 12)⁵². Ἐν προκειμένῳ ὁ Π. δὲν χρησιμοποιεῖ τὸ «ἐμεῖς» καὶ τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ τὸ «ἐγώ» καὶ τὸν γάμο. Κομίζοντας τὸ παράδειγμα τοῦ θανάτου ἑνὸς συζύγου καὶ τῆς ἀφοσίωσης σὲ ἄλλον, δὲν ἐπιδιώκει στὸ νὰ διακηρύξει τόσο τὸ «τέλος» τοῦ πρώτου ἀνδρα, τοῦ «Νόμου»⁵³, καὶ τὴ σύζευξη τοῦ δευτέρου (τοῦ Χριστοῦ), ὁ Ὅποῖος μάλιστα ἔχει

52. Ὁ Ἰω. Χρυσόστομος ἀντιδρᾶ σὲ ἐκείνους πὸν θεωροῦν ὅτι ἐδῶ ὑπονοεῖται ὁ φυσικὸς νόμος ἢ ἐκεῖνος τοῦ παραδείσου: «Ὡστε ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή. Ἀλλ' εἰ βούλεσθε, καὶ τῶν παραποιούντων τὰς ἐξηγήσεις ταύτας εἰς μέσον τὸν λόγον ἀγάγωμεν οὕτω γὰρ σαφέστερα ἔσται τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Τινὲς γὰρ ἐνταῦθα οὐ περὶ τοῦ νόμου Μωϋσέως αὐτὸν φασὶ λέγειν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τοῦ φυσικοῦ, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης» (PG 60.502).

53. Ἀνωτέρω ὁ Ἰω. Χρυσόστομος σχολιάζει ὅτι ἔχουμε δύο θανάτους: καὶ τοῦ ἀ΄ συζύγου καὶ τοῦ σαρκικοῦ Ἐγώ. Βεβαίως ὁ ὅρος «σάρξ» ἐν προκειμένῳ σημαίνει τὸ ἀντίστοιχο φρόνημα.

ἤδη γευθεὶ τὸν θάνατο καὶ ὀνομάζεται «ἐγερθεῖς» ἐκ νεκρῶν. Ὁ Π. ἐπιθυμεῖ νὰ δηλώσει τὴν ἀλλαγὴ «κατάστασης» (status) τοῦ ἰδίου Ἐαυτοῦ. Σὲ αὐτὴν τὴν ἐνότητα ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος στὸ προηγούμενο κεφ. συνδυάστηκε μὲ τὸ ἐκούσιο βάπτισμα καὶ δὴ τὴ συσταύρωση, πλέον, ἐφ' ὅσον καὶ πάλι ὑπογραμμισθεῖ ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ, ποὺ δηλώνεται στὸ στ. 7, 4 μὲ τὸν «παράδοξο» ὄρο «σῶμα»⁵⁴, συνδέεται προοδευτικὰ (7, 10-11) μὲ τὴν ὑπουλὴ «δολοφονία» τὴν ὁποία ἀσχεῖ ἡ ἁμαρτία. Αὐτὴ (ἡ δολοφονία) πραγματοποιεῖται μάλιστα μέσῳ τῆς ἐντολῆς, σὲ ὅποιον ἐπιδιώκει νὰ πραγματοποιήσῃ *de profundis* τὸν Νόμο, καὶ δὴ τὴν περιεκτικὴ ἔσχατη ἐντολὴ τοῦ Δεκαλόγου (ἦτοι τὸ «οὐκ ἐπιθυμήσεις»), ἡ ὁποία ἰσχύει ἤδη ἀπὸ τὴν Ἐδέμ καὶ ἐπιβεβαιώθηκε καὶ ἀπὸ τὸν Κύριο Ἰησοῦ (Μτ. 5, 28). Μάλιστα στὴν «παραβολή» ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Π. στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. 7 συμβαίνει τὸ ἐξῆς παράδοξο: ἐνῶ ἡ «μεταφορὰ» ὁμιλεῖ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ συζύγου, ἄνευ τοῦ ὁποίου κάθε «σχέση» μιᾶς ὑπάνδρου γυναίκας θωρεῖται μοιχεία (καὶ βεβαίως τιμωρεῖται μὲ λιθοβολισμό), κατόπιν, ὅταν ἔρχεται στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ παραδείγματος, ὁ Π. ἀναφέρεται σὲ θάνατο τῆς «συζύγου», καὶ μάλιστα μέσῳ τοῦ ἴδιου τοῦ Νόμου, καθὼς ἔστω καὶ ἡ κατάλυση μιᾶς ἐντολῆς στὴ μωσαϊκὴ Τορὰ ἐπισεῖ τὸν θάνατο⁵⁵.

Ἐνῶ δηλ. στὴν παράλληλη Πρὸς Γαλάτας ὁ Π. παρουσιάζει τὸν Νόμο ὡς παιδαγωγό, ὡς σκλάβο δηλ. ποὺ μὲ τὸ τιμωρητικὸ «ραβδί» τοῦ ὁδηγεῖ τὸ τέκνο στὴ Σοφία σὲ ὅλη τὴν παιδικὴ ἡλικία, μέχρι ἐκεῖνο νὰ ἐνηλικιωθεῖ καὶ νὰ δεχθεῖ τὴν υἰοθεσίαν στὴν ἡλικία τῶν 13-16 (ὅταν καὶ φοροῦσε τὴν λευκὴ τήβεννο-*toga*⁵⁶), ἐν προκειμένῳ προϋποθέτει μιὰ ἐποχὴ ἀθωότητος κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία, ἡ ὁποία ταυτίζεται

54. «Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντῳ, ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ».

55. Γαλ. 3, 10-12: «Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶν γέγραπται γὰρ ὅτι “ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσιν τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά” (Δευτ. 27, 26). ὅτι δὲ ἐν Νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ θεῷ δῆλον, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται· ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως, ἀλλ’ ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς».

56. Βλ. Σ. Δεσπότης, «Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας. Μιὰ ἐρμηνευτικὴ πρόταση ἀναφορικὰ μὲ τὸ χριστιανικὸ πολίτευμα στὸ Φιλ. 3, 20-21», *Θεολογία* 85, 2 (2014), σσ. 177-205.

καί με τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητος πρὶν παραδοθεῖ ὁ Νόμος (τὰ προμνημονευθέντα 430 ἔτη μετὰξὺ Ἀβραάμ καὶ Νόμου). Τότε ἡ ἁμαρτία ὑπῆρχε ἀλλὰ ὑφεῖρπε⁵⁷. Ἡ «Εὐα», δηλ. ὁ ἴδιος ὁ Π.⁵⁸, ἐνῶ βίωσε μία περίοδο ἀθωότητος, ὅταν κατὰ τὴν ἐνηλικίωσή του [ὅταν ἔγινε «υἱὸς Νόμου» (μπαρ μιτσοῦ)] ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐφαρμόσει πλήρως τὴν πλέον περιεκτικὴ ἐντολὴ καὶ τῆς Ἐδὲμ καὶ τοῦ Δεκαλόγου, τελικὰ διαπίστωσε τὰ ἐξῆς: (α) με τὸν τρόπο αὐτὸν ἢ παραγωγὴ ἐπιθυμιῶν πολλαπλασιάστηκε, ἐνῶ καὶ (β) ὁ ἴδιος εἶναι «ταλαίπωρη» ὑπαρξή (7, 24), ἥτοι φιγούρα τραγικῆ⁵⁹. Αὐτὴ ἡ τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου δὲν

57. Βόλτερ, *Ἀμαρτία*, σ. 67: Τί ἀκριβῶς ἀναφέρει; «Ἀπὸ τὸ *Ῥωμ.* 7, 8 (“χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά”) ἐξάγεται τὸ ὅτι ἡ ἁμαρτία πάντα ὑφίσταται στοὺς ἀνθρώπους. Χωρὶς ὅμως τὸ Νόμο εἶναι ἀβλαβής. Σύμφωνα μετὰ τὸ *Ῥωμ.* 7, 9, “ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς”. Τὸ πῶς ὁ Π. ἐννοεῖ αὐτὴ τὴν διαδικασίαν ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς στ. 7-8: ἡ ἐπιθυμία, ἢ ὁποία εἶναι γνωστὴ στὸν ἑλληνιστικὸ Ἰουδαϊσμὸ ὡς ἡ μητέρα ὄλων τῶν ἁμαρτιῶν, ἀφυπνίστηκε ἀπὸ τὴν ἐντολὴ *Οὐκ ἐπιθυμήσεις*. Ἔτσι ἡ νομοδοσία, ἢ ὁποία ἀποσκοποῦσε στὸ καλὸ καὶ στὴ ζωὴ (πρβλ. *Ῥωμ.* 7, 12), με ἕναν τραγικὸ τρόπο προκαλεῖ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο ἀποτέλεσμα: τὸν ραγδαῖο πολλαπλασιασμὸ τῶν ἀνομιμῶν. Ὁ Ἀδὰμ παρέβη μόνον μία ἐντολὴ καὶ ἔφερε στὸν κόσμον τὴν ἁμαρτία. Ἡ Τορὰ τοῦ Σινᾶ ἐμπεριείχε 613 ἐντολὰς καὶ αὐτὸ φυσικὰ ὀδηγεῖ στὸν πολλαπλασιασμὸ τῆς ἀνομίας, ὅπως διακηρύσσεται καὶ στὸ *Ῥωμ.* 5, 20: “νόμος δὲ παρεσιήληθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα”».

58. Τὸ «ἐγὼ» στὸ *Ῥωμ.* 7, 7-11 δὲν ταυτίζεται μετὰ αὐτὸ τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλὰ τῆς Εὐας. Πρβλ. St. Krauter, “Eva in Rom 7”, *ZNW* 99 (2008), σσ. 1-17. Στὸ *Ῥωμ.* 7 ἡ ἔρευνα μέχρι σήμερα διίσταται στὸ ἐὰν ὁμιλεῖ ὁ πρῶν Φαρισαῖος γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιὰ τὸν Ἀδὰμ (ὡς ἐκπρόσωπο τοῦ ἀνθρωπίνου γένους), γιὰ τὸν Ἰσραὴλ ἢ τοὺς χριστιανοὺς.

59. Πολὺ εὐστοχα ὁ Ἰω. Χρυσόστομος προβαίνει σὲ ἀνατομία τῆς τραγικότητος: «Πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Μετὰ γὰρ τοῦ θανάτου, φησί, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπισηλθὲν ὄχλος. Ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἐπιθυμίαν ἀναγκαίως λοιπὸν, καὶ ὀργὴν καὶ λύπην καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ πολλῆς ἐδεῖτο φιλοσοφίας, ἵνα μὴ πλημμύραντα ἐν ἡμῖν καταποντίσῃ τὸν λογισμὸν εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας βυθόν. Αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἁμαρτία ἢ δὲ ἀμετρία αὐτῶν μὴ χαλινουμένη, τοῦτο εἰργάζετο. Οἷον, ἵν' ὡς ἐπὶ ὑποδείγματός ἐν αὐτῶν μεταχειρίσας εἶπω, ἡ ἐπιθυμία ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστιν, ὅταν δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσῃ, εἴσω τῶν τοῦ νόμου γάμων οὐκ ἐθέλουσα μένειν, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίαις ἐπιτηδῶσα γυναιξί, τότε λοιπὸν μοιχεία τὸ πρᾶγμα γίνεται, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης πλεονεξίαν. Καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου. Ἐγκωμιάσας γὰρ τὸν νόμον, ἐπὶ τὸν ἀνωτέρω χρόνον ἔδραμεν εὐθέως, ἵνα δείξας πῶς καὶ τότε τὸ γένος διέκειτο τὸ ἡμέτερον καὶ ἡνίκα τὸν νόμον ἔλαβεν, ἀποφήνη τῆς χάριτος ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν περιοσίαν ὅπερ πανταχοῦ κατασκευάσαι ἐσπούδακε. Τὸ γὰρ, Πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν λέγῃ, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου βεβιωκότων, καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀνθρώπων. Εἶτα καὶ τὸν τρόπον λέγει τῆς πράσεως, καὶ τῆς ἐκδόσεως» (PG 60, 507-508).

έγκειται στο ότι ο ήνίοχος λόγος (ό νοῦς, ή λογική) δέν ἐπιβάλλεται στο θυμοειδές και τὸ ἐπιθυμητικό, κάτι ποῦ μπορεῖ νὰ διορθώσει ή Παιδεία-Άγωγή ὡς «ψυχαγωγία». Ἡ τραγικότητα ἐγκειται στο ὅτι αὐτὸς ποῦ ἄλλοῦ ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι κατὰ Νόμον ἄμεμπτος (Φιλ. 3, 6)⁶⁰, ἐνῶ γνωρίζει και ἐκτιμᾷ τὸ καλό, τελικὰ πράττει τὸ ἀντίθετο, καθὼς στή μάχη τοῦ ἔσω ἀνθρώπου/«νόμου τοῦ νοός» ἐναντίον τῶν μελῶν/«νόμου τῆς ἁμαρτίας», πάντοτε θριαμβεύει ὁ δεῦτερος «μονομάχος», πιθανόν μέσω τοῦ ἐγωισμοῦ-ναρκισσισμοῦ, ὁ ὁποῖος γιγαντώνεται ἀπὸ τὸν «ἀρχέγονο» φόβο τοῦ θανάτου και τὴν ἐπίγνωση τῆς φθαρτότητας (πρβλ. Ἐβρ. 2, 15)⁶¹. Ἐντυπωσιάζει ὅτι ἐν προκειμένῳ ὁ ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν ἀποφεύγει νὰ ὀμιλήσει περὶ ἐπιβολῆς τοῦ «ἀρχεκάκου» ὄφρους και «τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου» (Α΄ Κορ. 2, 8). Σὲ κάθε περίπτωση ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν ἀποδεικνύεται ὅτι διαθέτει τὸ ἐξαιρετικό «γνώθι σαυτόν» τοῦ Θαλῆ και τοῦ Σωκράτη, ὅπως και τὸ νὰ εἶναι μέσω τῆς προαίρεσης κάποιος ἐπίσκοπος τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅπως διακήρυσσαν οἱ Στωικοί.

Τὴν ἴδια ἐμπειρία τῆς τραγικότητας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς ἀποτυπώνει και ὁ Πλάτων στοὺς Νόμους του. Στὸ κεφ. 875 ἐπιχειρηματολογεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης ὑπαρξῆς νόμων στήν πόλη μὲ τὰ ἐξῆς λόγια: «(a) ἡ δὲ αἰτία τούτων ἦδε, ὅτι φύσις ἀνθρώπων οὐδενὸς ἱκανῆ φύεται ὥστε γνῶναί τε τὰ συμφέροντα ἀνθρώποις εἰς πολιτείαν και γνοῦσα, τὸ βέλτιστον ἀεὶ δύνασθαί τε και ἐθέλειν πράττειν. γνῶναι μὲν γὰρ πρῶτον χαλεπὸν ὅτι πολιτικῆ και ἀληθεῖ τέχνη οὐ τὸ ἴδιον ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μέλειν: τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις και ὅτι συμφέρει τῷ κοινῷ τε και ἰδίῳ, τοῖν ἀμφοῖν,

60. Ο G. Theissen, „Die Bekehrung des Paulus und seine Entwicklung vom Fundamentalisten zum Universalisten“, *Evangelische Theologie* 70 (2010), σσ. 10-24, σημειώνει εὔστοχα: Τὸ Φιλ. 3 καταγράφει τὴ συνειδητότητα τοῦ «προχριστιανικοῦ» Π., ὁ ὁποῖος θὰ ἀρνοῦνταν μετ' ἐπιτάσεως ὁποιαδήποτε σύγκρουση μὲ τὸν Νόμο. Αὐτὸ τὸ γεγονός ὅμως δέν ἀποκλείει μία ἀσυνείδητη διαπάλη, ποῦ ἦλθε στο φῶς μετὰ τὴ μεταστροφή του και συνιστᾷ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα κάθε «ζηλωτῆ». Καταδιώκοντας ὁ Π. τοὺς Χριστιανούς, καταπίεζε ἀμφιβολίες ἐντός του. Ὅταν κάποιος δέν ἐκπληρώνει πλήρως τὸν Νόμο, λειτουργεῖ εἴτε ἐπιθετικὰ ἀπέναντί του (Ίώσ., Ἀρχ. 4, 141-5 Ζαμβρίας και μικτοὶ γάμοι πρβλ. Γαλ. 3, 2-3. Ρωμ. 6, 12-23· 7, 6), εἴτε καταπιεστικά, ἀπαξιῶνοντας τὸν ἑαυτό του (Α΄ Ἐσδρα 8, 35-36· πρβλ. Ρωμ. 7, 14-24).

61. Πρβλ. 7, 24: «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;».

ἦν τὸ κοινὸν (b) τιθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον δεύτερον δέ, ἐὰν ἄρα καὶ τὸ γνῶναί τις ὅτι ταῦτα οὕτω πέφυκεν λάβῃ ἱκανῶς ἐν τέχνῃ, μετὰ δὲ τοῦτο ἀνυπεύθυνός τε καὶ αὐτοκράτωρ ἄρξῃ πόλεως, οὐκ ἂν ποτε δύναίτο ἐμμεῖναι τούτῳ τῷ δόγματι καὶ διαβιῶναι τὸ μὲν κοινὸν ἠγούμενον τρέφων ἐν τῇ πόλει, τὸ δὲ ἴδιον ἐπόμενον τῷ κοινῷ, ἀλλ' ἐπὶ πλεονεξίαν καὶ ἰδιοπραγίαν ἢ θνητῆ φύσις αὐτὸν ὀρμήσει αἰεί, φεύγουσα μὲν ἀλόγως τὴν λύπην, διώκουσα δὲ τὴν ἡδονήν, τοῦ δὲ (c) δικαιότερου τε καὶ ἀμείνονος ἐπίπροσθεν ἄμφω τούτῳ προσθήσεται, καὶ σκότος ἀπεργαζομένη ἐν αὐτῇ πάντων κακῶν ἐμπλήσει πρὸς τὸ τέλος αὐτῆν τε καὶ τὴν πόλιν ὅλην»⁶². Καὶ στὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖο ἦταν ἰδιαίτερος ἀγαπητὸ στὰ αὐτοκρατορικά χρόνια καὶ ἐξυμνεῖ τὴν παρθενία, ἀποτυπώνεται ἀνάγλυφα ἢ σύγκρουση τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματος μὲ ἐκείνους τῆς ψυχῆς, ἐξ ἀφορμῆς κατ' ἐξοχὴν τῆς ἐρωτικῆς ἐπιθυμίας⁶³.

Τὸ «ταλαίπωρος» τοῦ Π. (7, 24) βεβαίως ἀφορᾷ κατ' ἐξοχὴν τὸν Ἑβραῖο (γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐπιλέγεται καὶ ἡ βασικὴ ἐντολὴ τῆς Πεντατεύχου⁶⁴),

62. Ἡ συνέχεια εἶναι ἡ ἐξῆς: «ἐπεὶ ταῦτα εἶ ποτέ τις ἀνθρώπων φύσει ἱκανὸς θεία μοῖρα γεννηθεὶς παραλαβεῖν δυνατὸς εἶη, νόμων οὐδὲν ἂν δέοιτο τῶν ἀρξόντων ἑαυτοῦ· ἐπιστήμης γὰρ οὔτε νόμος οὔτε τάξις οὐδεμία κρείττων, οὐδὲ θέμις ἐστὶν νοῦν οὐδενὸς ὑπήκοον οὐδὲ (875d) δοῦλον ἀλλὰ πάντων ἄρχοντα εἶναι, ἐάνπερ ἀληθινὸς ἐλεύθερός τε ὄντως ἢ κατὰ φύσιν. νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν οὐδαμοῦ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ κατὰ βραχὺ διὸ δὴ τὸ δεύτερον αἰρετέον, τάξιν τε καὶ νόμον, ἃ δὴ τὸ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὄρα καὶ βλέπει, τὸ δ' ἐπὶ πᾶν ἀδυνατεῖ. ταῦτα δὴ τῶνδε εἵνεκα εἴρηται νῦν ἡμεῖς τάξομεν τί χρὴ τὸν τρώσαντα ἢ τι βλάψαντα ἕτερον ἄλλον παθεῖν ἢ ἀποτίνειν. πρόχειρον δὴ παντὶ περὶ παντὸς ὑπολαβεῖν ὀρθῶς, Τὸν τί τρώσαντα ἢ (875e) τίνα ἢ πῶς ἢ πότε λέγεις; μυρία γὰρ ἕκαστά ἐστι τούτων καὶ ἀάμπολου διαφέροντα ἀλλήλων. ταῦτ' οὖν δὴ δικαστηρίους ἐπιτρέπειν κρίνειν πάντα ἢ μηδὲν ἀδύνατον. ἐν μὲν γὰρ κατὰ πάντων ἀναγκαῖον ἐπιτρέπειν κρίναι, τὸ πότερον ἐγένετο ἢ οὐκ ἐγένετο ἕκαστον τούτων».

63. Πρβλ. Ἡλιοδώρου, Αἰθιοπικὰ ἢ τὰ περὶ Θεαγένην καὶ Χαρίκλειαν, Βιβλίον 2, 25, 3, ὅπου καὶ διακρίνεται τὸ κατὰ διάνοιαν σφάλμα ἀπὸ τὸ ἔμπρακτο (σφάλμα) μὲ δικαστὴ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτοῦ (πρβλ. Ρωμ. 2, 15).

64. Ἰω. Χρυσόστομος, PG 60, 509: «Ὁ οὐ θέλω, οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀνεῖλε. Τί οὖν ἐστὶ τό, “Ὁ οὐ θέλω;”. Ὁ μὴ ἐπαινώ, ὃ μὴ ἀποδέχομαι, ὃ μὴ φιλῶ οὐ πρὸς ἀντιδιαστολήν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπήγαγεν εἰπὼν “Ἄλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός”. β. Ὁρᾷς τέως τὴν διάνοιαν οὐ διεφθαρμένην, ἀλλὰ ἐν τῇ πράξει τὴν οἰκίαν διατηροῦσαν εὐγένειαν; Εἰ γὰρ καὶ μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλὰ μισοῦσα μετέρχεται, ὃ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ μέγιστον ἐγκώμιον ἂν εἶη. Ὅτι γὰρ καλός ὁ νόμος, φησί, δηλον ἐξ ὧν ἑμαυτοῦ κατηγορῶ, παρακούων τοῦ νόμου καὶ μισῶν τὸ γεγενημένον».

ἀλλὰ θεωροῦμε ὅτι ὑπονοεῖται καὶ ὁ Ἑλληνας⁶⁵, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὸ κεφ. 2, κατέχει τὸν νόμο γραπτὸ στὴν καρδιά του καὶ –ὡς γνωστὸν ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα– θεωροῦσε θανάσιμο ἀμάρτημα τὴν πλεονεξία ὡς ὕβρη. Γι' αὐτὸ ἐν προκειμένῳ ὁ συγγραφέας τῆς Ρωμ. δὲν ἀφοροῦμαι μόνον ἀπὸ τὴν ἐντολὴ τῆς Ἐδέμ «οὐκ ἐπιθυμήσεις»⁶⁶, ἀλλὰ ἐπιστρατεύει καὶ τὸ Ἐγώ, καθὼς ὁ ἴδιος, ὡς γόνος τῆς Ταρσοῦ καὶ ζηλωτῆς Φαρισαῖος ποὺ προηγουμένως χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ ἐργαλεῖα τῆς ρητορικῆς, μπορεῖ νὰ μαρτυρήσει «ἀντιπροσωπευτικά» γιὰ ὅλους (Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνες) τὴν τραγικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ τὸ πῶς αἰχμαλωτίζεται στὸν «νόμο τῆς ἀμαρτίας ποὺ οἰκεῖ/βρίσκεται στὰ μέλη του» (7, 23). Ἄλλωστε στὴ Ρωμ. ὁ συγγραφέας τῆς συνηθίζει νὰ χρησιμοποιεῖ ὄρους-κλειδιά (ὅπως τὴ δικαιοσύνη, τὸν νόμο) πολυσήμαντα⁶⁷.

65. Στὴ Ρώμη ἦταν ἀκόμη καὶ τὸν 1ο αἰ. μ.Χ. διάσημη ἡ ἐπίσκεψη τὸ 155 π. Χ. τῆς τριάδος τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἐκπροσώπων τῶν κατ' ἐξοχὴν σχολῶν Φιλοσοφίας τῆς Ἀθήνας: τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Καρνεάδη, τοῦ στωικοῦ Διογένη καὶ τοῦ περιπατητικοῦ Κριτολάου. Ἰδιαιτέρως ὁ Καρνεάδης ἔκανε δύο ἀντιφατικὲς διαλέξεις περὶ τοῦ Νόμου, τὶς ὁποῖες διασώζει καὶ ὁ Κικέρων στὰ δύο πρῶτα κεφ. τοῦ *De Legibus*, ποὺ ἀποδεικνύουν πόσο τὸ θέμα τῆς Ρωμ. ἐνδιέφερε τὴν Αἰώνια Πόλη (ἡ ὁποία ἦταν προσανατολισμένη στὸ πρακτεόν / τὴν πολιτικὴ τέχνη). Στὴν πρώτη ἀπέδειξε τὴν ἐναρμόνιση τοῦ δικαίου μὲ τὸν φυσικὸ νόμο καὶ στὴ δεύτερη τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετη θέση τῶν σκεπτικῶν (πρβλ. τὴν τραγωδία τῆς Ἀντιγόνης). Αὐτὴ ἡ δυνατότητα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς νὰ σχετικοποιεῖ τὰ πάντα θεωρήθηκε ὡς κάτι ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν ἀγωγή τῶν νέων ἀπὸ τὸν συντηρητικὸ Κάτωνα, ὅπως παραδίδεται στὴ *Βιογραφία* του ἀπὸ τὸν Πλούταρχο. Στὸ *De Officiis (Περὶ Καθηκόντων)* ὁ Κικέρων ἀποδεικνύει ὅτι στὴν *Πολιτεία (Res Publica)* τὸ Δίκαιο εἶναι καὶ τὸ ὠφέλιμο. Τὸ ὕλικό τῆς συγκεκριμένης ὑποσημείωσης εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴν διάλεξη τοῦ Καθηγητῆ Περικλῆ Βαλλιάνου περὶ τῆς ἐλληνικότητας τῆς ρωμαϊκῆς κουλτούρας στὴ σειρά τοῦ ραδιοφώνου Σκαί με τίτλο «Ἀπὸ τὸ Μπίγκ Μπὰνγκ πρὸς τὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης (18.07.2021)», <https://www.skairadio.gr/apo-to-big-bang-pros-tin-istoria-tis-eyropis/episode-2021-07-18>.

66. Ἐπιλέγοντας τὴ δέκατη ἐντολὴ «Οὐκ ἐπιθυμήσεις», δὲν συνδέει τὸ πρόβλημα τῆς τραγικότητας μόνον μὲ τοὺς Ἑβραίους ἀλλὰ μὲ κάθε «Ἀδάμ». Γι' αὐτὸ ἄλλωστε δὲν χρησιμοποιεῖ ἤδη στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. 7 τὸν ὄρο «νόμος» μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τῆς Τορά. Συνεπῶς ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ κάθε χοϊκοῦ Ἀδάμ, μετὰ ἀπὸ μία κατάσταση ἀθωότητας, εἰσέρχεται σὲ μία περίοδο δουλείας σὲ ἕναν ἀφέντη-γαμπρὸ, ποὺ λέγεται «ἀμαρτία-θάνατος». Τότε ὁ νόμος, ἂν καὶ καλός, πολλαπλασιάζει τὶς ἐνοχές-ἀμαρτίες καὶ δολοφονεῖ τὴν ὑπαρξὴ. Αὐτὴ (ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ) κατέχει ὅμως τὴ δυνατότητα, ἐφ' ὅσον τὸ θελήσει, οὔσα νεκρὴ, νὰ συνάψει ἄλλον γάμο μὲ ἕναν Κύριο Ἀναστάντα καὶ νὰ ἐνταχθεῖ σὲ μία οἰκογένεια μελῶν. Αὐτοὶ πλέον κουβαλᾶνε πάνω τους τὴ μορφή κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἐσταυρωμένου.

67. Πρβλ. τὴ σημασία τοῦ ὄρου *Νόμος* στὸ 7, 21, ὅπου ὁ ὄρος δηλώνει τὴν κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητας ἐν γένει, τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ *status* τῶν μελῶν τοῦ σώματος.

Ἀμέσως μετὰ μάλιστα ὁ Π. ἀπευθύνεται σὲ β' ἐνικὸν σὲ κάθε ἀπελευθερωμένο ἀκροατὴ του ξεχωριστά (8, 2), οὐσιαστικὰ ἀνακεφαλαιώνοντας ὅσα εἶπε γιὰ τὸν θάνατο, τὴν ἁμαρτία καὶ τὸν νόμο στὰ κεφ. 5, 6 καὶ 7 ἀντίστοιχα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ἀνακαλεῖ στὸ 8, 3 τὸ συγκλονιστικὸ γεγονός τῆς σάρκωσης καὶ τοῦ σταυροῦ, «ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν» [8, 4: (ἀ' πληθυντικό)]. Στὴ συνέχεια θὰ ὁμιλήσει σὲ β' πληθυντικό: «ὕμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλὰ ἐν πνεύματι, εἶπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ» (8, 9).

Σημειώνει ὁ Βόλτερ⁶⁸: «Ὁ Π. κατανοεῖ τὴν ἁμαρτία ὡς μία δύναμη ποὺ εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἐξαναγκάζει στὸ νὰ ἁμαρτάνουν. Προϋπάρχει τοῦ Νόμου καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν Νόμο πάντα καὶ μόνον ὡς ἁμαρτωλός. Ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὰ Μαθηματικὰ ὅ,τι πολλαπλασιάζεται μὲ τὸ μηδὲν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μηδέν. Αὐτὸ σημαίνει: ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος μόνον ὡς ἁμαρτωλός σχετίζεται μὲ τὸν Νόμο, δὲν μπορεῖ νὰ κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ παράγει καινούργιες ἁμαρτίες. Στὸ Ῥωμ. 7, 7-25 ὁ Π. εἰκονίζει αὐτὴ τὴν ἀνθρωπολογικὴ ροπὴ πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν, τὴ δυνατότητα δηλ. παραγωγῆς πάντα καὶ μόνον ἁμαρτίας, μὲ τὴ μεταφορὰ τῆς σάρκας. Δὲν ἐννοοῦνται φυσικὰ μόνον οἱ ἐπονομαζόμενες ἁμαρτίες τῆς σαρκός. Ὁ Π. χρησιμοποιεῖ αὐτὴ τὴν κατηγορία ὡς εἰκόνα τοῦ ἀναπόφευκτου τῆς ἁμαρτίας: ὅπως καμμία ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ δὲν νοεῖται χωρὶς σάρκα, ἔτσι καὶ ἡ ἁμαρτία ἀνήκει στὴν (πεπτωκυῖα) ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ. Στὸ Ῥωμ. 7, 14 παρουσιάζει τὴν ἁμαρτία ὡς ἓν ἄφέντρα ὑπὸ τὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀλλοτριωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πράττειν: “Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν, ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν”. Στούς ἐπόμενους στ. ὁ Π. περιγράφει ἐπιπλέον τὴ διαίρεση ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου: μὲ τὸν λόγο του γνωρίζει ὅτι ὁ Νόμος εἶναι ὀρθὸς καὶ καλὸς καὶ παρὰ ταῦτα πράττει κάποιος ἐναντίον τοῦ Νόμου – ὡς ἂν νὰ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ μία ἀλλότρια δύναμη ποὺ τὸν ἐξαναγκάζει νὰ κάνει κάτι τὸ ὁποῖο δὲν ἐπιθυμεῖ: “νυνὶ

⁶⁸ Ἡ συγκεκριμένη παρατήρηση, ὅπως καὶ ἡ παραπομπὴ στοὺς πλατωνικοὺς Νόμους ἀνήκουν στὸν Μ. Brumlik, „Paulus – ein Grieche? Ein Grieche“, *BiKi* 65 (2010), σσ. 165-168.

68. Ὁ.π., σ. 68.

δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ ἀλλὰ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία". Ὁ Π. ἐν προκειμένῳ διατυπώνει τὴν ἀνθρωπολογία του, τουτέστιν ὁμιλεῖ κυρίως στὸ Ρωμ. 7 γιὰ τὴν κτιστότητα τοῦ ἀνθρώπου καθεαυτοῦ ἢ ἀκριβέστερα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ στὴν ἁμαρτία μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Νόμου. Μὲ σαφήνεια καταδεικνύεται ὅτι αὐτὴ ἡ προσπάθεια εἶναι καταδικασμένη σὲ ἀποτυχία, διότι ἡ ἁμαρτία εἶναι μία δύναμις ποὺ ἔχει ἐγκλωβίσει τὸν ἄνθρωπο σὲ μία θανατηφόρα μοῖρα, ἀπὸ ὅπου εἶναι ἀδύνατον ὁ ἄνθρωπος μόνος του νὰ ξεφύγει. Γι' αὐτὸ ἡ σωτηρία προέρχεται μόνον ἀπὸ ἔξω – φυσικὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας, ὅπως ἀναφέρεται στὸ Ρωμ. 7, 25. Τὸ πῶς ὁ Π. ἐπεξηγεῖ στοὺς ἀναγνώστες του αὐτὴ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ἁμαρτίας, ἀνήκει στὰ πιὸ ἐντυπωσιακὰ θεολογικὰ κείμενα τῆς Κ.Δ.».

Οὐσιαστικὰ στὸ κεφ. 8, καὶ εἰδικώτερα στὸν προαναφερθέντα στ. 9, ἐπανέρχεται στὴ θεματολογία τοῦ κεφ. 6, προσθέτοντας ὅμως μὲ ἐξαιρετικὴ ἔμφαση τὴν «ἐδῶ καὶ τώρα» παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς ἀρραβῶνα (= ἐγγύησης) καὶ δὴ τὴν κατοικία Του ἐντὸς τῶν πιστῶν. Καὶ πάλι ἡ ἔμφαση βρίσκεται στὴ μελλοντικὴ ἀνάσταση (8, 11-12), ἐφ' ὅσον ἤδη τὸ ἴδιο Πρόσωπο (= δόξα Πατρός· 6, 4) ἀνέστησε στὸ παρελθὸν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Πλέον ἐκεῖνοι ὀφείλουν νὰ θανατώνουν τίς «πράξεις τοῦ σώματος», προκειμένου νὰ ζήσουν (σὲ μέλλοντα)! Ἦδη ἔλαβαν πνεῦμα υἱοθεσίας, τὸ ὁποῖο δὲν καταργεῖ τὸ πνεῦμα μας, ἀλλὰ συμμαρτυρεῖ ὅτι εἴμαστε (ἀ' πληθυντικὸ ἀπὸ τὸν στ. 8, 16 [!]) υἱοθετημένα τέκνα Θεοῦ, ποὺ ἔχουμε ἀποτινάξει τὸν φόβο (ἐνν. τῆς ἁμαρτίας ποὺ ἐνδυναμώνεται ἀπὸ τὸν Νόμο). Συνεπῶς θὰ γίνουμε μελλοντικὰ καὶ κληρονόμοι Θεοῦ-συγκληρονόμοι Χριστοῦ. Πρὸς τὸ παρόν «συμπάσχομεν ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν» (σὲ μέλλοντα! 8, 17).

Καὶ ἐν προκειμένῳ γιὰ παρηγοριὰ σὲ ὅσους ἐκούσια στενάζουν ἀπὸ τὰ «παθήματα τὸν νῦν καιρὸν», παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἔχοντας τὸ *status* τοῦ Υἱοῦ, κράζουν (!) μὲ ἀμεσότητα πρὸς τὸν Θεὸ Ἀββᾶ-Πατέρα, ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρωση τοῦ σώματός τους, κομίζει τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ ἡ Δημιουργία ὀλόκληρη πάσχει μαζί μας, ἔχουσα ὅμως ταυτόχρονα ὠδίνες τοκετοῦ (σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ *Ἱερ.* 12, 4, ὅπου ἀπλῶς πενθεῖ). Βεβαίως καὶ δὲν εἶναι τυχαῖα τὰ ρήματα μὲ πρῶτο συνθετικὸ τό «σύν» (8, 22: *συστενάζει καὶ συνωδίνει*), ὅπως καὶ τὸ ἰσχυρὸ ὄνομα «ἀποκαραδοκία» σὲ συνδυασμὸ μὲ τό «ἀπεκδέχεται» γιὰ τὴν Κτίση (καὶ

ὄχι φύση) καὶ ἀντικείμενο τὴν «ἀποκάλυψιν τῶν Υἱῶν τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἔμεις ἀπεκδεχόμεθα (λαχταροῦμε) «τὴν ἀπολύτρωσιν» τοῦ σώματός μας (ἐνν. ἀπὸ τὴ φθορά). Αὐτὴ εἶναι ἡ «ἐλευθερία τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (8, 21· πρβλ. τὴν «ἐπισκοπὴν» τῶν δικαίων μαρτύρων στὸ Σοφ. 3, 7), ἡ ὁποία μάλιστα ὑπερβαίνει καὶ τὴν προπρωτικὴν κατάστασιν τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐας, καθὼς ὑπονοεῖται ὅτι ἅπαντες πλέον φέρουν τὴν Εἰκόνα τοῦ πρωτότοκου Υἱοῦ.

Βεβαίως ἐν προκειμένῳ ὁ Π. ταυτόχρονα θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν προπαγάνδα τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἀπεικονιζόταν καὶ στὸν Βωμὸ τῆς Εἰρήνης στὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως, ὅτι ἡ Γῆ διανύει τὸν Χρυσὸ Αἰῶνα, ποὺ ἤδη ἀνέτειλε μὲ τὴν αὐτοκρατορία τοῦ νέου Ἀπόλλωνα, τοῦ Ὁκταβιανοῦ Αὐγούστου. Αὐτὴν τὴν ἀμφισβήτηση θὰ ἐκφράσει καὶ στὸ κεφ. 13, ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν παρότρυνση γιὰ πειθαρχία στὶς ἀρχὲς καὶ ἐξουσίες, ὅταν θὰ ἐπισημάνει ὅτι αὐτὸ ποὺ ζοῦμε εἶναι νύκτα-σκότος καὶ ἀναμένουμε νὰ ἀνατελεῖ ἡ Ἡμέρα (ἐνν. τοῦ Κυρίου). Στὸ 8, 20-22 ἐπικαλεῖται τοὺς στεναγμοὺς τῆς Κτίσεως, ἀνακαλώντας στὸν ἀκροατὴ τὴν Πτώση καὶ εἰδικώτερα τὴν κατάρα, ποὺ δέχθηκε μόνη ἡ μητέρα-Γῆ μετὰ ἀπὸ τὴν πτώση τοῦ Ἀδάμ, τὸ αἷμα τοῦ Ἄβελ καὶ τὴν ἀνηθικότητα ποὺ τὴ μόλυνε προκαλώντας τὸν Κατακλυσμὸ καὶ τὴν ὁποία (ἀνηθικότητα) ὁ Π. «ζωγραφίζει» ἀνάγλυφα στὸ κεφ. 1, παραπέμποντας στὰ «ἔργα καὶ τὶς ἡμέρες» τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου ἐπὶ Τιβερίου, Καλλιγούλα καὶ Κλαυδίου, αὐτοκρατόρων οἱ ὁποῖοι μὲ τὴ βιοτὴ τους «ἀμαύρωσαν» τὸν τίτλο τοῦ Αὐγούστου. Ἦδη μὲ τὴν περιεκτικὴν περικοπὴ 1, 17-18 παραπέμπει στὸ Ἠσ. 51, 5-8⁶⁹.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κτίση ποὺ συστενάζει, ἡ παρηγοριὰ γιὰ τοὺς κατὰ χάριν υἱοὺς προέρχεται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ὡς Παράκλητος λειτουργεῖ δυναμικὰ ἐντὸς τῆς ὑπαρξῆς καὶ «ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» (8, 26. πρβλ. στ. 26: *συναντιλαμβάνεται*. στ. 27: *ἐντυγχάνει*). Σύμφωνα μὲ τὴν Ρωμ., τὰ παθήματα τοῦ παρόντος αἰῶνος δὲν πρέπει νὰ σπεύρουν στὶς καρδιὰς τῶν πιστῶν τῆς Αἰώνιας Πόλης τὴν ἀμφιβολία γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς υἰοθεσίας καὶ τῆς ἐλπίδος (8, 24), τῆς μελλοντικῆς δηλ. δωρεᾶς τῶν πάντων (8, 32). Προφανῶς κάποιοι ἀποδέκτες τῆς ἐπιστολῆς, ἕνεκα τῶν δοκιμασιῶν, εἶχαν

69. M. Mayordomo, „Ambivalente Gerechtigkeit. Der Roemerbrief als offener Text“, *BiKi* 65 (2010), σσ. 148-153, 151.

ἀπολέσει τὴν ὄντολογικὴ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως τῶν πάντων, ἐξ οὗ καὶ τὸ «ἐδόξασεν» (σὲ ἀόριστο γιὰ τοὺς υἱοθετημένους γιουὺς τῆς πίστεως) στὸ 8, 31, ἐνῶ ἡ ἀπόλυτη δικαίωση σὲ ὅλη τὴν ἐνότητα τῶν κεφ. 5-8 ἀναμένεται στὸ μέλλον μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ.

Στὸ τέλος ὁ Π. ἐπικαλεῖται ὡς ἐρωτευμένος σύζυγος (πρβλ. 7, 1 κ.έ.) τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς χωρίσει, οὔτε κἂν οἱ ἄγγελοι οὔτε τὰ σημαντικὰ γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ μέλλοντα. Ἔτσι διεγείρει τὸ «πάθος τῶν ἀκροατῶν». Ἄλλωστε δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖται ὅτι ἤδη στὸ κεφ. 1 ἡ μὴ δοξολογία πρὸς τὸν Θεὸ συνεπάγεται τὴν ἀλλοτρίωση τοῦ σώματος σὲ *ματαιότητα καὶ σάρκα*, πού (κατ-)αναλῶνει τὰ πάντα ὡς ἀντικείμενα αὐτοαπόλαυσης καὶ τελικὰ ἀναλίσκεται τὸ ἴδιο. Καὶ ἐνῶ οἱ βοῒς καὶ οἱ κραυγῆς κυριαρχοῦν στὸ κεφ. 8, προερχόμενες τόσο ἀπὸ τὸν Ἐαυτὸ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν Κτίση⁷⁰ καὶ τὸ Πνεῦμα, στὸ κεφ. 9 ὁ Π. ἐκφράζει τὴ δική του *μεγάλη λύπη* καὶ ἀδιάλειπτο ὀδύνη στὴν καρδιά του γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Ἰσραὴλ, ἡ ὁποία ὅμως θὰ ἐπιτευχθεῖ γιὰ ὅσους πιστέψουν στὸν ἐρχόμενο ἀπὸ τὴν Σιών Ἰησοῦ ὡς Κύριο!

Συμπεράσματα

1. Στὰ κεφ. 6-8 ὁ Π. ἀξιοποιεῖ τὶς εἰκόνες τοῦ θανάτου, τῆς μάχης καὶ τοῦ γάμου, ἐναλλάσσοντας τὸ *ἐμεῖς* μὲ τὸ *ἐσεῖς* καὶ τὸ *ἐγὼ* καὶ παροτρύνοντας σὲ ἓνα σταυρικὸ ἦθος. Συνεπῶς εἶναι λάθος ἡ διχοτόμηση τῆς *Ρωμ.* σὲ θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ μέρος καὶ ἡ ὑποτίμηση εἰδικὰ τῶν κεφ. 14-16. Ἐντεχνα ὁ συγγραφέας χρησιμοποιοῦ ἀρχικὰ ρήματα ἀορίστου, γιὰ νὰ δηλώσει τὴ συσταύρωση μὲ τὸν Χριστὸ μέσῳ τοῦ βαπτίσματος ἅπαξ διὰ παντός. Ὁ δοξασμὸς ἀναμένεται στὸ μέλλον. Στὸ παρὸν διεξάγεται μάχη μὲ ζητούμενο ὄχι τρόπαια, ἀλλὰ καρποὺς ἀγάπης, πού θὰ προσφέρουν ζωὴ. Οἱ παραληπτές τῆς *Ρωμ.*, ἀπὸ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ἡ ὁποία ἐνεργοποιεῖται μὲ τὸν Νόμο καὶ ἔχει ὡς κεντρὶ τὸν θάνατο, δὲν ἔγιναν αὐτόνομοι. Ἐγιναν δοῦλοι ἄλλου Κυρίου. Σὲ καμμία περίπτωσι δὲν εἶναι παθητικὰ «σχευὴ ἐκλογῆς».

70. Ἴσως νὰ παραπέμπει ὁ Π. σὲ κάποιον σεισμὸ ἢ ἄλλα «φυσικὰ» φαινόμενα, πού ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 50 μ.Χ. ἐξέπεμπαν σημεῖα.

Πλέον μπορούν εν Πνεύματι πραγματικά νὰ ἐπιλέξουν τὴν πρόκληση μὲ τὴν ὁποία κατακλείεται ἡ Τορά-τὸ Δευτερονόμιο: τὴ ζωὴ ἢ τὸν θάνατο.

2. Στὰ κεφ. 5-8 ὁ Π. ἀπευθύνεται σὲ ἀνθρώπους δύο κατηγοριῶν: (α) ἐκείνους ποὺ παρερμήνευαν τὸ παύλειο κήρυγμα μὲ τὸ «πάντα μοι ἔξεστιν» καὶ (β) ἐκείνους ποὺ λόγῳ τῶν θλίψεων, πειρασμῶν εἶχαν ἀπολέσει τὴν ἐλπίδα⁷¹. Στοὺς πρώτους ἀπευθύνεται εἰδικὰ στὸ κεφ. 6 καὶ στοὺς δεύτερους στὸ κεφ. 8, ὅπου τονίζει ὅτι καὶ ἡ Κτίση συμπάσχει μὲ ἐμᾶς, βγάζοντας ὄχι ἀπλῶς κραυγές (ὅπως ὅταν ἐπικρατεῖ διαφθορά), ἀλλὰ ὠδίνες τοκετοῦ (γεγονὸς ποὺ συνεπάγεται παλιγγενεσία) καὶ τὸ Πνεῦμα στενάζει μὲ ἀλάλητες βοές ἐντὸς ἡμῶν. Ἦδη ἔχουμε υἰοθετηθεῖ, καθὼς τὸ ἴδιο Πνεῦμα σὲ συνδυασμῶ μὲ τὸ δικό μας ἀποκαλεῖ καὶ μάλιστα «κράζει» στὸν Θεὸ μὲ τὶς λέξεις Ἀββᾶ-Πατέρα, ποὺ δηλώνουν «οἰκειότητα», συγγένεια καὶ μὲ Ἐκεῖνον καὶ μὲ τὸν Υἱό.

3. Τὰ ἀνωτέρω ἀποδεικνύουν πόσο σφαιρικὰ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μελετῶνται οἱ βιβλικὲς περικοπές.

Ἔτσι (α) ἂν ἀπομονώσῃ κάποιος τὸ «ποιῶ οὐ θέλω» στὸ Ρωμ. 7 ἢ τὰ περὶ σκευὴ ἐκλογῆς στὸ Ρωμ. 9-10, θὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι στὸν μεταπτωτικὸ κόσμον δὲν ὑπάρχει δυνατότητα προαίρεσης-ἐπιλογῆς. Ἡ Βάπτισμα ὅμως, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, εἶναι προῖον ρημάτων ἐνεργητικῆς φωνῆς. Βεβαίως ἴσως ὁ Π. θὰ εἶχε ἔνσταση μὲ τὴ λαμπρὴ λευκὴ στολή, ποὺ ἐνδύεται ἐπὶ αἰῶνες ὁ βαπτισμένος καὶ χρισμένος, καθὼς γι' αὐτὸν ὁ χριστιανὸς στὸν παρόντα αἰῶνα ὀφείλει νὰ λιτανεύῃ πάνω του τὴ μορφὴ τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ, ἥτοι τοῦ ἀπόλυτα ἐξευτελισμένου καὶ ὀδυνώμενου γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου. Καὶ ὄντως ἡ ἀναβίωση τῆς βαπτισματικῆς θεολογίας σήμερα, ἐὰν γίνῃ ἀντικείμενο ἐμπειρίας μὲ τὴν αὐτὴν «ποιότητα», μπορεῖ νὰ προσφέρει οὐσιαστικὰ στὴν ἀληθινὴ μετάνοια τῆς ὑπαρξῆς καὶ τὴ μεταμόρφωση τοῦ Κόσμου.

71. Πρβλ. Σ. Δεσπότης, «Τὸ ἐκ πίστεως εἰς πίστιν στὸ Ρωμ. 1, 17», *ΕΕΘΣΠΑ* 45 (2010), σσ. 237-265 καὶ στὸν συλλογικὸ τόμο: *Σπουδὴ στὴν Παύλεια Θεολογία*, ἐκδ. Ἑννοια, Ἀθήνα 2017.

(β) Ἡ ἴδια παρερμηνεῖα συμβαίνει ἂν ἀπομονώσει κάποιος τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεὸς στὸ κεφ. 8 ὑποτάσσει τὴν κτίση στὴ ματαιότητα-φθαρτότητα/θάνατο, ἀλλὰ καὶ στὰ κεφ. 9 δημιουργεῖ σκευή «ἐκλογῆς».

(γ) Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, κατὰ τὴ μελέτη αὐτῶν τῶν λίαν σημαντικῶν κεφαλαίων, πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ἡ πολυσημία ὄρων-κλειδιῶν, ὅπως ὁ «νόμος», ἡ ὁποία εἶναι σκόπιμη προκειμένου ὁ ἀποστολέας τῆς Ρωμ. νὰ ἀπευθυνθεῖ τόσο σὲ Ἑβραίους ὅσο καὶ Ἑλληνες ἀκροατὲς στὶς 5-7 κατ' οἶκον ἐκκλησίες τῆς Ρώμης.

4. Τέλος, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ Ρωμ. 8, ὁ Υἱὸς δὲν ἀναγκάστηκε νὰ σαρκωθεί γιὰ νὰ ἀποκαταστήσει τὸν Ἀδὰμ ἀπλῶς στὴν προπρωτοκλή του κατάσταση, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνεβάσει τὸν Ἀδάμ-Χοϊκό/Γήινο τοῦ Γεν. 2 στὴν ἀληθινὴ Εἰκόνα τοῦ Γεν. 1, ἡ ὁποία ταυτίζεται μὲ τὸν ἐρχόμενο ἀπὸ τὴ Σιών Κύριο Ἰησοῦ, τὸ «τέλος τοῦ Νόμου». Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὰ Ρωμ. 5-8 «ζωγραφίζονται» ἀνάγλυφα τὸ πῶς ἐκπληρώνεται ἡ «μεγάλὴ ἐκκρεμότητα», ποὺ παραμένει ἀνοιχτὴ καὶ μὲ τὴν ἀφήγηση τῆς Πρωτοϊστορίας καὶ ὀλόκληρης τῆς Τορά/τοῦ Νόμου, ἡ «κατάκτηση» τῆς ἀληθινῆς Γῆς τῆς Ἐπαγγελίας.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι στὴ μεγάλη πρόκληση τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης, ἡ ὁποία ὀνομάζεται «ἐπιθυμία» καὶ προβάλλει ὡς τὸ μέτρο βίωσης τῆς ἐλευθερίας στὸ Ρωμ. 7, ἐνῶ πλέον διαπιστώνεται ἀπὸ τὴ σύγχρονη Ψυχανάλυση ὅτι μᾶς διακατέχει καὶ δὲν τὴν κατέχουμε, γιὰ τὸν Π. ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι τὸ σβῆσιμό της ἀλλὰ εἶναι ἡ ἐρωτικὴ σχέση μὲ τὸν μεγάλο Ἄλλον, τὸν Χριστό (τὸ πρωτότυπο τῆς Εἰκόνας μας). Ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δικαιολογεῖται καὶ τὸ δοξολογικὸ ξέσπασμα στὸ Ρωμ. 8, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ διατύπωση ἤδη στὸ Γαλ. 2, 20: «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», ποὺ ἀπαντᾷ καὶ στὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια στὸ λεξιλόγιο ἐρωτευμένων.

SUMMARY

Freedom “from” and Freedom “to”
in the Apostle Paul: *Romans* 6-8.

*A Contribution to the Discovery of the Importance of Baptism
in 21st Century Theology*

By Sotirios Despotis, Prof.
*Dpt. of Social Theology and the Study of Religion
National and Kapodistrian University of Athens*

This article examines *Romans* 6-8 and the experience of the freedom of the baptized in the context of the whole epistle, which (epistle) has not been studied in the East, to the extent that it should. *Romans* 6 is still read at baptism in the orthodox church. However the fact that the baptized person wears white clothes is essentially inconsistent with Paul's view that we are essentially clothed the crucified Christ and with the whole creation we experience labor pains, longing to taste the glory of the resurrection in the final eschata. For this reason, in chapters 6-8 Paul utilizes the images of death, battle and marriage, alternating us with you and me and urging the ethic of cross.